

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 30.05.2025
Kabul Tarihi : 19.10.2025

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1709873>

19. YÜZYILDA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN KIBRIS'TAKİ TİCARİ FAALİYETLERİ (YAPAĞI İTHALİ VE AMERİKAN BEZİ İHRACI ÇERÇEVESİNDE)*

Celâl ERDÖNMEZ¹

ÖZ

Bu çalışma, 19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nin Kıbrıs Adası'ndaki yapağı ve kumaş ticaretine odaklanmaktadır. Osmanlı coğrafyası dokuma sanayi hammadde ve mamulleri açısından zengin bir pazardı. Osmanlı coğrafyası bu zenginliğiyle Amerikan dokuma sanayisinin de dikkatini çekmişti. Özellikle bu sanayinin ihtiyacı olan hammaddeyi karşılamak yönünden zengin kaynaklar barındırıyordu. Aynı zamanda Osmanlı pazar ekonomisinin bu genel durumu, Kıbrıs için de geçerliydi. ABD ile Kıbrıs Adası arasında taraflar bakımından dokuma ticareti açısından dengesiz bir ticaret yürüdü. Ticarî dengesizlik, ada ekonomisini olumsuz etkiledi. Amerikalılar adadan başlangıçta hammadde olarak Kıbrıs yapağı ve yünü satın almaktaydı. İlerleyen dönemde pamuk, ipek gibi endüstriyel ürünler de bu listeye dâhil oldu. Buna karşın ABD'den adaya çoğunlukla Amerikan bezi getirildi. Amerikan bezi yaklaşık elli yıllık dönemde Kıbrıs kumaş pazarının % 30'una yakını ele geçirdi. Bu büyüme zamanla Kıbrıs pazarını kolonize etti. Kıbrıs'ta Müslümanlar Amerikan bezine Gayrimüslimlere nazaran daha yoğun rağbet ettiler. Adada askeri ve kamu hizmetleri alanlarında kullanıldığı gibi kişisel amaçlarla da kullanılan Amerikan bezi Kıbrıs'ta kaza merkezlerine paralel olarak köylere kadar yayıldı. Bu çalışma ile yüzyılın başlarında, küresel bir güç namzeti olarak Doğu Akdeniz ticaretine dâhil olan ABD'nin Kıbrıs kumaş pazarı üzerindeki etkisi ve ada halkının bu beze rağbet derecesi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu maksatla Amerikan bezinin bir Osmanlı taşrası olan Kıbrıs'ta ulaşabildiği son müşteri ve bölge tespit edilip değerlendirilmiştir. Çalışmada ana kaynak olarak Osmanlı arşiv belgeleri ve Kıbrıs Şer'iyeye Sicillerinde yer alan tereke defterleri esas alınmış, bunun anında Amerikan ve Birleşik Krallık arşiv belgeleri de değerlendirilmiştir. Arşiv kaynaklarından elde edilen veriler çağdaş literatür ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu araştırma, sonuçları itibarıyla Kıbrıs özelinde ABD ile Osmanlı arasındaki ticarî ilişkilerin tarihine katkı yapmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, ABD, yapağı, Amerikan bezi, tereke defteri, ticaret

* Bu çalışma, 22-24 Ekim 2021'de Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde gerçekleştirilen "Kıbrıs'ın Fethinin 450. Yılı Uluslararası Sempozyumu"nda sunulan bildirinin konu ve kapsamı genişletilerek hazırlanmış halidir.

¹ Prof.Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, celalerdonmez@mehmetakif.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3173-1936>.

Article Type : Research Article
Date Received : 30.05.2025
Date Accepted : 19.10.2025

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1709873>

COMMERCIAL ACTIVITIES OF THE UNITED STATES IN CYPRUS IN THE 19TH CENTURY (WITHIN THE FRAMEWORK OF FLEECE IMPORT AND AMERICAN CLOTH EXPORT)*

Celâl ERDÖNMEZ¹

ABSTRACT

This study focuses on the trade of fleece and textiles between the United States and the Island of Cyprus during the 19th century. At that time, the Ottoman market was rich in resources capable of meeting the raw material needs of the American textile industry. Additionally, it served as a promising market for American-manufactured textiles. This economic situation was also evident in Cyprus, where a significant trade exchange developed between the United States and the island, marked by an imbalance that adversely impacted Cyprus's economy. Initially, Americans imported Cypriot fleece and wool as raw materials. Over time, the range of imports expanded to include other goods, such as cotton and silk. Meanwhile, American textiles, particularly cloth, were exported from the United States to Cyprus. Over roughly fifty years, American cloth captured nearly 30 percent of the Cypriot fabric market, establishing a strong presence in the region. This study aims to assess the influence of the United States, as an emerging global power, on the Cypriot fabric market at the start of the century, and to examine the extent of demand for these textiles among the island's population. To achieve this, the study identifies and evaluates the final consumers and regions in the Ottoman provinces that American cloth reached. It was found that Muslims in Cyprus had a greater demand for American cloth than non-Muslims. American textiles were used not only for personal purposes but also in military and civil service sectors on the island. The spread of American cloth extended to villages in parallel with the growth of regional centers in Cyprus. The primary sources for this study include Ottoman archival documents and the probate records (tereke notebooks) from the Cyprus Shari'a Court Registers. American and British archival documents are also analyzed. Data from these archival sources were compared with contemporary literature to provide a comprehensive understanding. This research aims to contribute to the study of trade relations between the United States of America and the Ottoman Empire through the case of Cyprus.

Keywords: Cyprus, USA, fleece, American cloth, probate records (tereke notebooks), commerce

* This study is an expanded version of the paper presented at the 'International Symposium on the 450th Anniversary of the Conquest of Cyprus,' held at the Faculty of Letters, Akdeniz University, on October 22-24, 2021.

¹ Prof.Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Education, celalardonmez@mehmetakif.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3173-1936>.

1. GİRİŞ

Osmanlı dokuma pazarlarında Hint pamuklularıyla başlayan “yabancı etkisi” 15. yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlandı (İnalcık, 1993, s.315). Hindistan'dan gelen Müslin, özellikle sarıklarda ve kadın başlık veya örtülerinde, erken devirlerden beri çok ince tül çeşidi olarak lüks tüketim malları arasında yer aldı (İnalcık, 1993, s.315). Devrin çok tutulan diğer ürünü yünlü bir kumaş türü olan çuka/çuha idi (Kütükoğlu, 2018, s.422). Avrupa menşeli kumaşlar, Frengi kadife, Frengi kemha, Frankonya çuhası ve özellikle Londra İngiliz çuhaları, yüzyılın ikinci yarısında Bursa gibi önemli ticaret merkezlerinde Osmanlı zengin zümreleri arasında müşteri bulmaktaydı (Akdağ, 1995, s.299).

Pamuklu sanayi 1600'lerden başlayarak 17. yüzyılda, İmparatorluğun dış ticaret dengesinde hububattan sonra en önemli sektördü. Osmanlı ülkesine ithal olunan pamuklular; baharat, koloni ürünleri ve madenlerin yanında belki daha da önemli bir ticaret maddesi haline gelmişti. 17. yüzyıldan beri Hindistan ve 19. yüzyılda Avrupa'dan pamuklu ithalatı, İmparatorluk ekonomisini en çok etkileyen gelişmelerdi (İnalcık, 1993, s.259). Avrupa dokuma pamuklu sanayi 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ortadoğu pazarına Hint müslin ve basmalarının taklitleriyle girmişti. İngiliz fabrika pamukluları zamanla Hindistan pamuklularının yerini almıştı (İnalcık, 1993, s.316). İthalat rejiminin bu yapısı, Osmanlı ekonomisinin kapitalist dünya ekonomisinin bir uydusu durumuna gelmesine yol açmıştı. Bunun sebebi, pamuklu kumaş gereksiniminin büyük bölümünün dışarıdan karşılanıp ham pamuk satar hale gelmesiydi (İnalcık, 1993, s.306; Önsoy, 1994, s.255-257). 18. yüzyılda ticaretin genel eğilimi, Batılıların Osmanlı pazarlarını tamamen ele geçireceğini göstermişti. 19. yüzyılda ise Batı'yla ticaret hem nicelik hem nitelik olarak bir dönüşüme yol açmış, ticaretin hacmi artmakla kalmayıp “eşitsiz alışveriş” genel bir eğilim haline gelmişti. Avrupa'nın mamul malları Osmanlı pazarlarını istila ederken, Osmanlı ekonomisi Batının büyüyen sanayini hammaddelerle besleyen itaatkâr bir role zorlanmıştı (Eldem, 2011, s.342). Buna paralel olarak Kıbrıs ticareti de 19. yüzyıl arifesinde; 18. yüzyıl ortalarından beri ipek, pamuk ve yün gibi hammadde satıp kumaş gibi mamul madde alan bir yapıya sahipti (Özveren, 1997, s.19).

Kumaş, 18. yüzyıl boyunca Batı Avrupa'nın Doğu Akdeniz'e ihraç ettiği en önemli sanayi mamulü idi (Syrett, 1998, s.110). 19. yüzyılda sisteme ABD de dâhil oldu. ABD'nin dokuma sanayi ürünü olarak, öncelikle kaput ya da Amerikan bezi ile Osmanlı ticaretine dâhil olmasıyla bu durum devam etti (Durmaz, 2022, s.309). 1830'da kurulan *Dwight Manufacturing Company* ve *Cabot Company* isimli Amerikan şirketleri¹ tarafından üretilen pamuklular, zamanla bu marka ile anılmaya başlandı ve popülaritesi itibarıyla Avrupa üreticilerince taklit edilerek piyasaya sürüldü (Durmaz, 2022, s.309). Bu şekilde Avrupa menşeli kimi İtalyan ve Avusturya firmalarının, ABD kumaşlarının daha ucuz ve düşük kalitedeki taklitlerini Türkiye pazarına sürmeleri Türkiye piyasasında ABD kumaşları ticaretini olumsuz yönde etkiledi (Durmaz, 2022, s.309).²

Osmanlı ekonomisinde Amerika etkisi³ 18. yüzyıl sonlarından itibaren Doğu Akdeniz'de etkili olmalarıyla beraber başlamıştı (Gordon, 1932; Kurat, 1959; Kurat, 1970a, s.175; Kurat, 1970b, s.282-321; Erol, 1980, s.129-155; Köprülü, 1987, s. 927-947; Syrett, 2010, pp.221-232). ABD adı altında doğrudan ticarî ilişkiler ise 19. yüzyılın ilk çeyreğinde resmi alt yapıya oturtuldu. Osmanlı Devleti ile ABD arasında 7 Mayıs 1830 tarihinde Ticaret ve Seyr-i Sefâin Antlaşması (Amerika Devletiyle Seyr-i Sefâin ve İcrâ-yı Ticârete Dair Akd Olunan Muahdenâme-i Hümayûn'un) yapıldı (Muahdat Mecmuası, 1294, s.2-7; Fendoğlu, 2002, s.276). Kıbrıs'a da bu antlaşmanın ardından, 1834 yılında Marino de Mattei, ABD konsolos vekili atandı (Özkul, 2011a, s.149-160; Michael, 2012, s.381-395; Çelik, 2021, s.265-296; Çalan & Ercoşkun, 2022, s.127-140). Amerikalılar aynı yıl Lorenzo Warriner Pease'i de adaya misyoner olarak gönderdiler (Cobham, 1908, s.478. Michael, 2012, s.389).⁴ Böylece ABD'nin Kıbrıs'taki varlığı konsolos vekilliği statüsünde başladı. Bu şekilde resmi çerçevenin oluşmasından sonra Amerikan dokuma sanayi mamulleri Kıbrıs'ta görülmeye başladı. Bu sektörde başı çeken mamul Amerikan bezi idi. Amerikan bezi⁵ ilk kez 1834 yılından itibaren Kıbrıs'ta resmi kayıtlara yansdı. Aynı şekilde Amerika'nın Kıbrıs'tan 1836 tarihinden itibaren yapağı almaya başladı. Osmanlı Devleti ile ABD arasında ilkinin bazı maddeleri tadil edilmek suretiyle ikinci kez 13 Şubat 1862 tarihinde Seyr-i Sefâin ve Ticaret antlaşması imzalandı (Muahdat Mecmuası, 1294, s.7-17; Fendoğlu, 2002, s.277). Bu antlaşma İngiltere ile yapılan 1838 Ticaret

¹ <https://hollisarchives.lib.harvard.edu/repositories/11/resources/10264>. Oya Güzel Durmaz'ın makalesinde şirket isimleri sehven birlikte yazılmıştır. Bkz. Durmaz, 2022, s.309

² Durmaz, İnalcık'ın tablosunu 1862,72 ve 82 yılı verilerine göre yorumlar.

³ Bu çalışmanın kapsadığı dönem içerisinde, 1833 yılı itibarıyla Kıbrıs Şer'iyeye Sicillerine yazılan berat kayıtlarında devletin adı “Amerika Devleti”dir. Bkz. KŞS, 35/33-1. 1861 yılı itibarıyla bu ad “Amerika i Şimâli Hükûmet i Müctemi'ası” olarak kaydedilmiştir. Bkz. KŞS, 45/98-1

⁴ Michael (Michael, 2012, s.389) konsolos vekili Marino de Mattei'ye istinaden belirttiğine göre, Lorenzo Warriner Pease (Pease, 2002), o dönemde ailesiyle birlikte Kıbrıs'ta yaşayan tek Amerika Vatandaşı idi. Amerikan misyoneri Pease'in günlüklerini yayınlayan Rita Severis'e göre ise Pease, son derece gözlemci, meraklı, iyi eğitilmiş, doğuştan bir dilbilimciydi. Döneminde şahit olduğu “Yakın doğudaki olaylar hakkında yorumlar yaptığı” gibi “Kıbrıs'taki sosyal ve entelektüel reform hareketlerinde de yer almıştı”.

⁵ Kıbrıs Şer'iyeye Sicillerindeki kimi terekelerde “Amerikan” kelimesi “Amelikân/Amelkân” şeklinde yazılmıştır. Benzeri bir yazım “Amelkân” olarak Antalya Şer'iyeye Sicilleri'nde de görülmüştür. Krş. Kaya, 2023, s.188.

Antlaşması (Kütükoğlu, 1992, s.94) esas alınarak yapılmıştı. Balta Limanı Muâhdesi olarak da bilinen 1838 antlaşmasının getirdiği en önemli değişiklik, *ihraç yasağı*, *yed-i vâhid* ve satın alınan malların nakli için gerekli tezkire usulünün kaldırılmasıydı (Kütükoğlu, 1992, s.94). Bu hususlardan ABD de faydalanacaktı. 1862 itibariyle ABD'ye Osmanlı ülkesinden ihraç edilecek mallar için % 9 iskele ve % 3 çıkış resmi olmak üzere % 12 oranında belirlenen vergiler, bu antlaşmayla % 9 ihracat gümrük resmi esası üzerinden kademeli olarak % 1'e kadar indirilmişti (Fendoğlu, 2002, s.277-8; Fidan, 2019, s.431). İthal gümrüğü resmi ise % 1 olarak belirlenmişti. 1862 tarihli ticaret antlaşması, 1884 yılında Osmanlı Devleti tarafından tek taraflı olarak yürürlükten kaldırılarak 1830 tarihli antlaşmaya geri dönmüştür (Fidan, 2019, s.431). Sonuç olarak 1830 ve 1862 yıllarındaki ticaret antlaşmalarının yarattığı iklime bağlı olarak ABD'nin Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeki ticaretinin genel seyrine uygun biçimde Kıbrıs'taki ticarî faaliyetleri bu yüzyıl boyunca inişli çıkışlı bir grafik izleyerek devam etti (Fendoğlu, 2002, s.278).

ABD'nin Osmanlı Devleti ile yürütmekte olduğu ilişkilerine paralel olarak gelişen Kıbrıs Adası ile ticarî ilişkilerini dokuma hammaddesi ve mamullerini konu edinen bu çalışmanın başlıca amacı şudur: 19. yüzyıl ortalarında emperyalist (Kasaba, 1993, s.17) bir dünya gücü inşa etme sürecinde olan ABD'nin Kıbrıs'taki mevcudiyetini ve toplumsal etkilerini taraflar arasında cereyan eden yapağı ticareti ve Amerikan bezi örnekliliğinden hareketle ortaya koymaktır. Bu suretle, ABD'nin Kıbrıs'tan hammadde ihracı kapsamında yapağı alımları, tarihsel süreci içerisinde hacim ve fiyatlandırma hususu gözetilerek gösterilmeye çalışılacaktır. Yapağı alımının siyasi ve ticarî faktörlere bağlı olarak azalıp artmasının sebepleri üzerinde durulacaktır. Yapağı alımlarına karşı ABD'nin Kıbrıs'a sattığı dokuma sanayi mamullerinden Amerikan bezinin, ada idarecilerince resmî hizmetlerdeki kullanım alanları ve hacmi tespit edilecektir. Son olarak Amerikan bezinin merkez kaza Lefkoşa'ya ek olarak taşrada ulaştığı tüketiciler de tespit edilip ada halkının kullanım düzeyi ve bu beze karşı tutumu değerlendirilecektir.

Çalışma ABD'nin Kıbrıs'taki ticaretinin yalnızca tekstil/dokuma hammaddesi ve mamulleri üzerine odaklanmaktadır. Haliyle konunun dış ticaret meselesi olarak ithalat ve ihracat başlıkları altında incelenmesi, konu bütünlüğünün sağlanması açısından gerekli görülmüştür. Bu şekilde çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm ABD'nin adadan yaptığı ithalata dair bilgiler vermektedir. ABD'nin Kıbrıs'tan ithalatı ağırlıklı olarak yapağı ticareti üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu kısmın ana kaynağını KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivlerinde yer alan Kıbrıs Şer'iyeye sicilleri içerisinde yer alan belgeler oluşturmaktadır.⁶ Şer'iyeye sicillerinde ticarî ilişkilerin yasal arka planını oluşturan belgeler genellikle tüccar ve konsolos beratlarından ibarettir. Bunların dışında gümrük kayıtları da bir diğer belge grubunu oluşturmaktadır. 1835-1836 tarihli gümrük tarifesi kayıtları, iki taraf arasındaki ticaretin ilk evresi hakkında önemli bilgiler içerdiklerinden ana kaynak olarak Şer'iyeye sicillerinden tespit edilerek değerlendirilmiştir. Bu bölüm iki ülke arasındaki ticaret hacmindeki dengesizliğin bir sonucu olarak makalemizde daha az yer kaplamaktadır.

Çalışmanın ikinci kısmı da Amerika'dan Kıbrıs'a ihraç edilen Amerikan bezi hakkındadır. Bu konunun ana kaynağını yine yereldeki tüketim mallarını en iyi yansıtan Kıbrıs Şer'iyeye sicilleri (Öztürk, 1991, s. 93) içerisindeki diğer belge gruplarından *muhallefât* kaydı olarak da bilinen tereke⁷ defterleri oluşturmaktadır (Özcan, 2005, s.405). Bilindiği gibi tereke defterleri toplumsal tarih ve iktisat tarihi çalışmaları için önemli kaynak grubundan olup, araştırmacılara kişi düzeyindeki özel bilgilere ulaşma imkânı sağlamaktadır (Bozkurt, 2013, s.193-229). Kişinin adı, mesleği, unvanı, doğum yeri, ikamet adresi, eş ve çocukları ile tüm mirasçıları muntazaman yazılır. Bunun yanında kişinin sahip olduğu menkul ve gayrimenkul tüm mal varlığı, borçları, alacakları gibi kişisel iktisadi bilgiler, tereke sahibinin toplumsal profilini ve iktisadi ilişkiler ağını gerçeğe yakın düzeyde tespit eder (Öztürk, 1995, s.26-28; Oğuz, 2014, s.411). Bu defterler ithal edilen mallar hakkında da bilgi içerirler (Kütükoğlu, 2018, s.359). Kıbrıs tereke defterleri ABD-Kıbrıs ilişkileri üzerine şimdiye kadar yapılan çalışmalarda ilk kez değerlendirilmiştir. Kişilerin sahibi bulundukları mallarının teferruatlı dökümü ancak vefat vesilesiyle yapıldığından tereke defterleri Amerikan bezine sahip kişilerin tespiti için en etkili yoldur. Bu sebeple siciller içerisinde yer alan tereke kayıtlarından geniş ölçüde istifade edilmiştir. Bu kayıtlardan Amerikan bezinin ticaretini yapan ticarî müşteriler hem tüketici şahıslar hem de kullanım amaçları tespit edilmiştir. Sicillerde yer almayan Amerikan bezinin kamusal alanlardaki kullanımı ve kimi ticarî meselelerin aydınlatılması için, konunun gerektirdiği ölçüde Cumhurbaşkanlığı Osmanlı arşivi vesikalarına da müracaat edilmiştir. Çalışmamızın bu kısmı ise Amerika'dan alınan ürün fazlalığı nedeniyle çalışmamızda daha geniş bir yer tutmuştur.

ABD'nin Kıbrıs'la olan ticarî ilişkisi, adaya konsolos tayin edilmesi ile kurumsal bir kimlik kazandığından, çalışmaya konu olan süreç, ABD'nin Kıbrıs'a ilk konsolosunu tayin ettiği 1834 yılı 1834 yılı referans alınarak katmanlı şekilde incelenmiştir. Başlayan ticarî ilişkinin bir sonucu olarak Amerikan bezine dair ilk kayıt 35 numaralı Şer'iyeye Sicili'nde tespit edilmiştir. Bu itibarla çalışma, 1834 yılından başlayıp Amerikan bezinin tespit

⁶ KB.MAA.KŞS. (Tüm metinde KŞS). Kimi defterler doğrudan sicil olarak envantere alınmışken bir kısmı zabıt defteri olarak tasnif edilmiştir. Bu kısım defterlerde Amerikan bezine dair kayıt tespit edilememiştir. 32 numaralı zabıt defteri olarak kaydedilen Değirmenlik sicilinden istifade edilmiş, DŞS olarak gösterilmiştir. 32 numaralı defter, yani Değirmenlik Şer'iyeye Sicili, M. Kemal Kasapoğlu tarafından yüksek lisans tezi olarak transkript edilmiştir. M. K. Kasapoğlu, (Kasapoğlu, 2006).

⁷ M. Z. Pakalın (Pakalın, 1993, s.460-1), ölenin bıraktığı mala tereke diyenler olsa da doğrusunun "Terike" olduğunu yazar. Ayrıca Tereke defteri ifadesinin de yanlış olduğunu, doğru söyleyişin "Terike defteri" olması gerektiğini belirtir.

edebildiğimiz son kayıtlarının yer aldığı 1883 yılı aralığını kapsamaktadır. Çalışmanın öne sürdüğü iddiaların örneklendirilebilmesi amacıyla 1834-1883 yılları arasındaki Kıbrıs Şer'iyeye sicillerine yansıyan terekelerde Amerikan bezi bulunan şahıslar tespit edilmiştir.

Çalışmada, Birleşik Krallık arşivlerinde bulunan, İngiliz Parlamentosu'na sunulmak üzere hazırlanmış *Parliamentary Papers*'dan faydalanılmıştır. Bunların içerisinde yer alan, elçilik ve konsolosluk raporlarını içeren *Account Papers*, özellikle Osmanlı liman kentleri ile ilgili önemli veriler sunmaktadır. Esasında bu kayıtlar Osmanlı gümrük kayıtlarından derlenmiştir ancak Osmanlı gümrük kayıtlarının yalnızca küçük bir kısmı günümüze ulaşabildiğinden (Çetinkaya, 2024), bu durum *Parliamentary Papers*'ın değerini daha da artırmıştır. Çalışmada Kıbrıs'tan Amerika'ya ihraç edilen ürünlerin tespitinde bu metinlerden de faydalanılmıştır.

2. ABD'NİN KIBRIS'TAN İLK HAMMADDE ALIMI: KIBRIS YAPAĞISI İTHALI

Kıbrıs'ta küçükbaş hayvanlardan elde edilen ve dokumacılıkta kullanılan yapağının pamuk ile birlikte ülke dışına ihraç edilen en önemli kalemlerden biri olduğu bilinmektedir (Çoruh, 2008, s.234-5; Samani, 2017, s.792). 1804'e kadar serbest ticarete açık olan yapağının bu tarihten sonra yerli dokumacıların ihtiyaçları gözetilmeden satılmasının ortaya çıkardığı olumsuzluğu gidermek için ihracatı yasaklanmıştır (Özkul, 2010, s.55). 19. yüzyılın başlarında, yapağının Avrupalı tüccarlara satışıyla ilgili yasakların kaldırılmasıyla birlikte, 1810 yılından itibaren Kıbrıs'tan yurt dışına yapağı ihracatı tekrar başlamıştır ve giderek artmıştır.⁸ Ancak yapağı ihracatı daha önceleri Avrupa'ya yapılırken zamanla Suriye yönüne kaymıştır. 1815 yılının mart ayı başlarında Kıbrıs'ı ziyaret eden William Turner, edindiği bilgiler ışığında, ziyaretinden on yıl önce yani 1805 yılında, Kıbrıs'tan yılda ortalama 600 kantar yün ihraç edildiğini kaydetmiştir (Cobham 1908, s. 426)⁹. Giderek artan ihracat 1822-1838 yılları arasında toplam 16.303 kantar 36 kıyyeye ulaşmıştır (Özkul, 2011b, s. 194). Dolayısıyla ada yünleri dış pazarlarda talep gören bir üründü. Kıbrıs yapağısının uluslararası tanınırlığının bir sonucu olarak ABD de 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Osmanlı limanlarından koyun yünü almaya başlamıştı. ABD'nin 1828 yılında İzmir Limanı'ndan yükledikleri mallar arasında koyun yünü de yer alıyordu (Turgay, 1982, s. 199). Amerikalıların Kıbrıs yapağına da müşteri olduğu 1835-1836 tarihli "*Tuzla İskelesi Ruhsatiye ve Kantariye Defteri*" başlıklı belgede kayıt altına alınmıştır (KŞS, 36/46-2, Tuzla İskelesi Ruhsatiye ve Kantariye Defteri).

Tuzla iskelesinden ihraç edilen yapağıdan alınan vergilere ilişkin Kıbrıs muhassılı es-Seyyid el-Hâc Mehmed Ağa tarafından düzenlenen ve İstanbul'a gönderilen "*Tuzla İskelesi ruhsatiye ve kantariye defterinde*" yer alan kayıtlar bu konuda önemli veriler içermektedir. Defter Tuzla iskelesinden yapağı ihraç eden şahısların tam bir dökümünü vermektedir. Belgede yapağı ticaretiyle kimlerin yahut hangi ülkelerin iştigal ettiği görülmektedir. Böylece Kıbrıs'tan yapağı ihracatı yapan ülkelerin ticarî hacimleri üzerinde kıyaslama yapılabilmektedir. Ayrıca bu durum pek çok başlık altında analize tabi tutulabileceği gibi başlıca ABD konsolosunun durumunu diğerleriyle kıyaslama ve buradan hareketle Kıbrıs ticaretinde ABD'nin bu tarihlerdeki payını tespit etmeye de imkân vermektedir. Öte yandan diğer ülkelerin tüccar ve konsoloslarının ihracat miktarlarından, Kıbrıs ticaretinde kimlerin ağırlıklı pay sahibi olduğu da tespit edilebilmiştir (KŞS, 36/46-2, 1836 tarihli Tuzla İskelesi Ruhsatiye ve Kantariye Defteri).

Burada zikredilen defterde kayıtlı bulunan bilgiler, Tuzla iskelesinden ihraç edilen yapağının vergilendirilmesi neticesinde kaleme alındığından güvenilir veriler sunmaktadır. ABD konsolosu Marino de Mattei'nin Kıbrıs Tuzla iskelesinden ihraç ettiği yapağı miktarı 38 İstanbul kantarıdır. Ürünün ihracatına ilişkin vergi beher kantarı 12 kuruş üzerinden hesaplanmış, konsolos toplamda 466 kuruş 15 para vergi ödemiştir (KŞS, 36/46-2 Tuzla İskelesi ruhsatiye ve kantariye defteri). Bu devrede Kıbrıs'tan toplam 1.053 kantar 26 kıyye yapağı ihraç edilmiştir. Bu miktar Turner'ın 1805 yılı ihracatı için verdiği 600 kantar ile kıyaslandığında, arada geçen 20 yıllık dönemde Kıbrıs'tan yapağı ihracatının belirgin bir artış gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Bu durum tespitinden sonra dikkat çeken bir husus, Marino de Mattei'nin konsolos olmasına rağmen yapağı ticareti üzerinden vergilendirilmiş olmasıdır. Vergilendirme 1835 yılında yapılmıştır. Hâlbuki konsolosların esas görevleri ticaret yapmak değildir. Onlar ülkelere bağlı tüccarların ticarî faaliyetleriyle ilgilenme hakkına sahiptirler. Ancak bu durum Tanzimat'tan sonra belirginleşmiş, bir manada konsolosluk hukuku, uygulamalardan çıkan tecrübelerle de oluşturulmuştur. Ahidnâmelerde, konsolosların ticaret yapmaları konusunda netlik bulunmaması sebebiyle konsoloslar tarafından bu hukukî boşluk uzun süre istismar edilmiştir (Demiryürek & Yazar, 2017, s.120,127). Bu husus, Konsolosların asıl işlerinin ticaret yapmak değil, kendi devletinin vatandaşı olan tüccarların Osmanlı

⁸ Kıbrıs ticaretinin yapısı hammadde satıp, mamul madde almak şeklindeydi ve Kıbrıs'tan yapılan ihracatın kalemleri içerisinde pamuk ve ipektten sonra yün, 18. yüzyılda da önemli yer tutuyordu. Bkz. Demiryürek & Yazar, 2017, s.96. Çetinkaya (Çetinkaya, 2024, s.158) Kıbrıs'ın XIX. yüzyılda bu yapısını koruduğunu vurgulayarak "Kıbrıs daha ziyade hammadde temin eden bir bölgeydi" tespitini yapar.

⁹ 18. yüzyıl başlarında yapağının 1 kıyyesi 1 okkaya eşit olup, bu da 400 dirhem ederdi. 1 kantar ise 44 okka ya da kıyye ile ölçülürdü. 40 para 1 kuruş ve 500 kuruş 1 kese idi. Bkz. Çoruh, 2008, s.232.

ülkesindeki faaliyetlerini gözetmek olduğu vurgulanarak, Tanzimat düzenlemeleri çerçevesinde çözüme bağlanabilmiştir.¹⁰

Kıbrıs'tan ihraç edilen yapağı da diğer ürünler gibi daha önceden ihracı yasaklanmış emtianın serbest bırakılması sürecinde ihdas edilen müruriye, ruhsatiye ve kantariye kalemleriyle (Kütükoğlu, 1992, s.93) vergilendirilmiştir. Örneğin 1836 tarihinde Tuzla iskelesinden ihraç edilen yapağı üzerinden müruriye resmi haricinde *ruhsatiye ve kantariye resimleri* alınacağı bildirilmiştir.¹¹

Tablo 1.

*1835-36 Tarihli Tuzla İskeleye Ruhsatiye ve Kantariye Defteri'ne Göre Kıbrıs'tan Yapağı İhraç Eden Devletlerin Tüccar ve Konsolosları*¹²

Yapağı İhraç Eden Yabancı Tüccarlar ve Konsoloslar	Miktar	Fiyat	Değeri
Prusya konsolosu Yako Metumati	96 kantar	11	1.155 k
Amerika konsolosu Marino de Mattei	38 kantar	38	466 k 15 p
Nederlande teba'asından Cozeb Santi	26 kantar	26	319 k 4 p
İngiliz teba'asından Paulo Vondiziano ¹³	14 kantar	33	17 k 7 p
İngiliz teba'asından Nikola Vondiziano	2 kantar	14	27 k 33 p
Sicilyateyn konsolosu Nikola Kefala	2 kantar	32	32 k 29 p
Nemçe teba'asından Tuzla'da mütemekkin Teriko	2 kantar	-	24 k

Tablo 2.

1835-36 Tarihli Tuzla İskeleye Ruhsatiye ve Kantariye Defteri'ne Göre Kıbrıs'tan Yapağı İhraç eden Osmanlı Tüccarları

Yapağı İhraç Eden Yabancı Tüccarlar ve Konsoloslar	Miktar	Fiyat	Değeri
Tüccârdan Toma Mantas	311 kantar	16	3.736 k 15 p
Lefkoşa tüccârından Mihail Habez	271 kantar	35	3.261 k 22 p
Avrupa tüccârından Fethullah Sabi'	208 kantar	28	2.503 k 26 p
Tuzla tüccârından Toma Zokirili	40 kantar	40	490 k 37 p
Tüccârdan İbrahim Avani	30 kantar	5	361 k 15 p
Avrupa tüccârından Câbir Halil	7 kantar	12	87 k 11 p

1835-36 yılları arasında yerli ve yabancı menşeli tüccarlar tarafından ihraç edilmek üzere gümrüğe getirilen yapağının "yekûn kantar-ı İstanbulî: 1.053 kantar 26 kıyye 12.643 kuruş, 7 para"dır (KŞS, 36/46-2, Tuzla İskeleye Ruhsatiye ve Kantariye Defteri).

Görüldüğü gibi, Kıbrıs, 1835 yılı başlarında çeşitli ülkelere yapağı ihraç etmekteydi. Kıbrıs yapağısı Avrupa devletleri (Nemçe, İngiltere, Sicilyateyn, Nederlande, Prusya) ve ABD için de tercih edilen ve ülkelere taşınan bir hammadde idi. Diğer devletler yapağı ticaretini tüccarları aracılığıyla yürütürken Sicilyateyn ve Prusya yanında ABD doğrudan konsolosları vasıtasıyla bu ticareti yürütmekteydiler. Söz konusu ruhsatiye ve kantariye defteri devletlerin adadaki yapağı ticaretindeki payları ile birlikte ABD'nin diğerlerine kıyasla aldığı payı da göstermektedir. ABD konsolosunun ihraç ettiği yapağı, diğerleriyle kıyaslandığında toplam ticaretin yaklaşık olarak %3,61'ini teşkil etmektedir. Gayrimüslim yerli tüccarların ihraç ettikleri yapağının bir kısmının Amerika'ya nakledilme ihtimali bu oranı yükseltecektir.

¹⁰ Nitekim evâil-i Cemaziyelevvel 1260/19 Mayıs 1844 tarihinde Kıbrıs'ta konsolosluk faaliyetlerinde bulunan İsveç'in Kıbrıs konsolosu ile Kıbrıs kaymakamlığı arasında çıkan ve İstanbul'a yansıyan bir ihtilaf çerçevesinde bu konu ele alınmış, konsolosların yetki ve statüleri net bir şekilde belirtilmiştir. Buna göre; Osmanlı ülkesindeki konsolos ve konsolos vekillerinin kendi ülke tebaa ve tüccarlarının işlerini görmeye yetkili olup ticarî yetkileri olmadığından, simsar istihdamının ancak tüccarların ticarî işlerinde gerekli olduğu gerekçesiyle konsolos vekilinin simsar talebi ahidnâmeye de uygun bulunmayarak reddedilmiştir. Yine de Kıbrıs'ta konsoloslar en az on yıl daha bu hukukî açıklıktan faydalanmışlar, Osmanlı Devleti de bu durumu vergilendirmeye tabi tutmak koşuluyla kabul etmiş, hukuken de teyit etmiştir. BOA. HR.MKT. 89- 85. 20 Cemaziyelevvel 1260/7 Haziran 1844, lef 1.

¹¹ "Kıbrıs Cezîresi'nde Tuzla İskeleye'nden murûr eden yapağıdan Tersâne-i Âmiri Hazinesi'ne merbû üç kuruş resm-i murûriyesinden başka İzmir usûlüne tatbikan beher kantarından on iki kuruş ruhsatiye ve kantariye alınmak bâbında şeref sudûr eden fermân-ı âliye imtisâlen hâlâ cezîre-i mezbûre muhasıslı Dergâh-ı âli kapucubaşlarından atûfetlî es-Seyyid el-Hâc Mehmed Ağa hazretleri ma'rîfeti ve ma'rîfet-i şer'le iki yüz elli senesi Mart'ından Şubat'ı gâyetine gelince bir senede iskele-i mezbûrede murûr eden yapağının ber müceb-i nizâm-ı müstahsene mansûre celîlesine gönderilmek üzere tahsîl olunan ruhsatiye ve kantariye defteridir ki ber vech-i âtî zikr ve beyân olunur." KŞS, 36/46-2 Tuzla İskeleye Ruhsatiye ve Kantariye Defteri.

¹² Tablo I ve II'deki veriler Ali Efdal Özkul tarafından da değerlendirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özkul, agm. s.195. Ekler dahil tüm tablolarda fiyat miktarları gurus (k), para (p) olarak geçecektir.

¹³ Paulo Vondiziano, 1838-1841 ve 1843 yılları arasında Kıbrıs'ta İngiltere'nin konsolos vekilliği görevini yürütmüştür. Bkz. Cemil Çelik, 2022, s.196; Erdönmez, 2011, s.97.

Tüccâr Toma Mantas, Lefkoşa tüccarı Mihail Habez, Avrupa tüccarı Fethullah Sabi , Câbir Halil, Tuzla tüccarı Toma Zokirili, tüccar İbrahim Avani ve Avrupa tüccarı Câbir Halil de yapağı ihracatı sebebiyle vergilendirilmişlerdi. Belgede yapağı ihracatında başı çeken ilk üç tüccardan ikisinin yerli olduğu belirtilmiştir (Özkul, 2011, s.196). Öte yandan diğer tüccarlardan bazıları adada bulunmalarına rağmen adalı değildi. Bu tüccarlardan Avrupa tüccarı (Bağış, 1983, s.63) Fethullah Sabi' aslen Halepli idi ve Lefkoşa'da ikâmet etmekteydi (KŞS, 38/54-1). Bu verilerden hareketle bu dönemde adadan yurt dışına yapılan yapağı satışının büyük çapta yabancıların ve Gayrimüslimlerin elinde olduğu ileri sürülebilir. Öte yandan Ruhsatiye ve kantariye defterinde adı geçen muhtelif statülerdeki tüccarların ellerindeki yapağıyı hangi ülke yahut pazara satmak üzere naklettikleri belirtilmemiştir. Bunun yanında Kıbrıs yapağısına çok sayıda yabancı alıcının iltifat etmesi, bu ülkelere yönelik ticaretin kârlılık payının fazla olduğunu göstermektedir.

Kıbrıs Şer'iyye sicillerinden elde edilen bilgiler, Kıbrıs yapağısının kalitesi hakkında yorum yapmaya yeterli değildir. Ancak Avusturya, Netherlande, Prusya, Sicilyateyn'in yanında İngiltere ve Amerika gibi büyük devletlerin ithalat kalemleri içerisinde yapağıya yer vermiş olması Kıbrıs yapağısının kalitesinin ihtiyaçları karşıladığını düşündürmektedir. Buna rağmen Cumhurbaşkanlığı Osmanlı arşivinde tespit ettiğimiz bir belge, Kıbrıs yapağısının kalitesi hakkındaki yorumu destekleyici ipuçları içermektedir. Bu belge Amerikalı tüccar Çarlardayni'nin İstanbul sefaretine yazdığı 6 Eylül 1845 tarihli şikâyetnamedir. Şikâyetname sahibi Amerika tüccarından Çarlardayni, Beyrut'ta kurduğu "Eyub Sabit ve Feyz" isimli şirketi aracılığı ile Kıbrıs'tan yapağı satın almaktaydı. Kıbrıs gümrük memurlarının kendisinden "tarifeden" fazla gümrük resmi talep ettiklerini iddia ediyordu. Çarlardayni, gümrük tarifesine göre Kıbrıs'ta da yapağı vergisinin Şam ve Bağdat yapağıları kadar olması gerektiğini iddia ediyordu. Çarlardayni'nin bu itirazı spekülasyona açık bir iddia da içermekteydi. Ona göre Kıbrıs yapağısının fiyatı Şam ve Bağdat yapağılarından daha düşüktü. Bu sebeple ancak onlar kadar vergilendirilmeliydi (BOA. HR. MKT. 525-49. 14 Rebiülâhır 1282/6 Eylül 1865). Bu noktada Kıbrıs yapağısının fiyatının Şam ve Bağdat yapağısından daha düşük olması bize Kıbrıs yapağısının kalitesinin bu bölgelerin yapağısına göre daha düşük olduğunu düşündürmektedir. Bu belge bize ayrıca, 1835-36 yıllarında Kıbrıs konsolosu marifetiyle adadan yapağı alan ABD tarafının, muhtemelen 1844 yılında konsolosların Kıbrıs'ta ticaret yapmalarının yasaklanmasıyla da (BOA. HR.MKT. 89-85. 20 Cemaziyelevvel 1260/7 Haziran 1844, lef 1) bağlantılı olarak, 1845 yılında Beyrut'ta iş yapan tüccarlarını adaya göndererek buradan mal topladıklarını da göstermektedir.

Kıbrıs yapağısı temizlendikten sonra temiz yün olarak da ihraç ediliyordu. Bu şekilde ABD ile Osmanlı Devleti arasında 1862 yılında yinelenen Seyr-i Sefâin ve Ticaret Antlaşmasının oluşturduğu yeni ticarî zeminde Kıbrıs'tan Amerika'ya yün ihracatı devam etmekteydi. Bu dönemdeki yün ihracatı hakkında Osmanlı arşivinden ziyade yabancı arşiv malzemeleri bilgi vermektedir. İngiliz konsoloslarının raporlarından anlaşıldığına göre Kıbrıs yünü, kalite itibariyle *Karamanya* ve *Suriye* yünlerinden daha alt kalitede sınıflandırılıyordu. Yine de Kıbrıs yünü, "kaba ve sırum gibi olsa da elyafı güçlüydü ve ideal uzunluktaydı" (NA., Commercial Reports, 1862-1863, p.475). Kıbrıs yünü çoğunlukla doğal yağlarından arındırılmaksızın, kirli ihraç ediliyordu (NA., Reports from Her Majesty's Consuls, 1873, p.1096). İhraç edilecek Kıbrıs yününün kirliliği, Kıbrıs'ta uzun zamandır şikâyet konusu idi. İngiltere'nin Kıbrıs konsolosu Niven Kerr, 1845-1846 yıllarına ait raporlarında; Kıbrıs yünlerinin kirliliğinin, köylülerin koyunlarını kırpmazdan evvel iyice yıkamaları halinde çözülebileceğini belirtiyordu. Ancak köylülerin, koyunlarını yıkamaları halinde yün yarı yarıya ağırlık kaybedeceğinden, bu işi yapmaya yanaşmayacaklarına kanaat getirmişti. Kerr, kirli yünün yıkanmasıyla meydana gelecek ağırlık kaybının yol açacağı masraflar sebebiyle ithalatçıların olumsuz etkilendiğini ve bu sebeple yün ticaretinin neredeyse terk edilmiş olduğunu da vurgulamaktaydı (Çelik, 2012, s.210). Kerr, raporunda ayrıca 1845 yılında Kıbrıs'tan ihraç edilen yünün 180 okkasının 600 kuruştan hesaplandığını belirtir. Ancak hangi ülkeye ve ne kadar ihracat yapıldığını yazmaz (Çelik, 2012, s.215).

ABD ile Kıbrıs arasında 1835-36 yıllarından itibaren yapağı ve yün ihracatı ile başlayan ticarî ilişki belirgin bir fasıladan sonra 1862 yılında yeniden canlanmaya başlamıştır (Michael, 2012, s.390-392). Başlangıçta yapağı ve temiz yün ile sınırlı yürüyen ihracat, bu dönemde yeni kalemlerin de eklenmesiyle çeşitlenerek devam etmiştir. Kıbrıs'ta bol miktarda bulunan *amber* ya da diğer bir adıyla *aşiboyası* İngiltere ve İtalya yanında Amerika'ya da ihraç ediliyordu (NA., Commercial Reports, 1862-1863, p. 463; Jennes. 1962, p.144). 1864 yılında bu ülkelere 588 sterlin değerinde 920 ton aşiboyası ihraç edilmiştir (NA., Commercial Reports, 1865, p.937). 1862 tarihli gümrük tarife defterine göre *aşiboyası* dışında Amerika'ya *Kıbrıs penbesi*; *Kıbrıs ada takımı*, *Kıbrıs yorgan yüzü* ve *sofra*, *Kıbrıs döşek* ve *şilte*; *Kıbrıs fasala* ve *yasdık* ve *boğça*, *Kıbrıs silecik*, *Kök boya-i Kıbrıs*; *Kıbrıs hariri*, *Kıbrıs adi şarabı*, *Kıbrıs'ta hasıl olan Komandariye şarabı* ihraç edilmekteydi (Fidan 2019, s.437-439, 442-443; Çetinkaya, 2024, s.183-210).

Yukarıda bahsedildiği gibi 1864 ve 1873 yıllarında çeşitli ülkelerin yanında Amerika da Kıbrıs'tan yün almaktaydı¹⁴. Örneğin 1873 yılında Tuzla Limanı'ndan Amerika'ya 3.320 sterlinlik 63.680 okka (175.140 libre) kirli yün ihraç edilmişti (Commercial No.22 1874, p.1568). 1874 yılında ise Tuzla Limanı'ndan Amerika'ya gönderilen 100.000 okka (275.000 libre) yün İzmir üzerinden sevk edilmiştir. Bu sevkiyatın değeri 6.000 sterlindi¹⁵.

Amerika'ya yapılan ihracatın yanı sıra Amerikan ticaret emtiası olarak Osmanlı limanlarına hayvansal ürünler (domuz pastırması, tuzlanmış ve kurutulmuş balık ve et, tuzlu gön), boya malzemeleri, reçine, kundura boyası vs. gibi ürünler, pamuklu, kadife ve yünlü dokumalar (çuval, yelken bezi), iplikler, ceviz, biber, zift, pirinç, sabun, şeker, çay, ispiroto, rakı, rom, viski, mum, bal mumu, pamuk, un, işlenmiş demir ürünleri (tüfenk, çivi), tuğla, işlenmiş ağaç işleri (sandalye, tabure, kereste) lastik kundura, nefit ve bunların yanı sıra 1861 yılında Amerikan iç savaşının çıktığı dönemde adaya Amerikan pamuk tohumu da getirilmiştir (Çetinkaya, 2024, s.121). Bu emtia içerisinde konumuz açısından öne çıkardığımız Amerikan bezi de vardı (Fidan, 2019, s.433).

3. ABD'NİN KIBRIS'A İLK MAMUL SATIŞI: AMERİKAN BEZİNİN KIBRIS'A GİRİŞİ VE PAZARDAKİ DİĞER KUMAŞ ÇEŞİTLERİ

ABD konsoloslarına, Kıbrıs'ta göreve başladıkları ilk dönemde başkentlerinden gönderilen emirlerde, bunların Kıbrıs'taki ticari faaliyet alanlarını genişletmeleri istenmişse de konsoloslar bu işte pek başarılı olamamışlardı. Konsoloslar, bu durumu Kıbrıs'ta ABD ile irtibatı bulunan fazla kişi olmadığı ve Avrupa konsoloslarının bu konuda daha aktif olduklarına bağlıyorlardı. (Michael, 2012, s.390) Nitekim 1861'de Larnaka limanına gelen 411 ve giden 417 gemiden biri ve 1865 yılında aynı limana gelen ve buradan ayrılan 1094 gemiden biri ABD gemisi idi (Michael, 2012, s.391-392). Ancak, konsoloslar bu görevlerini ilerleyen zamanda başardılar. Kıbrıs'ta Müslüman müşteriler daha 1834 yılında ilk parti malların adaya getirildiği tarihten itibaren ilk 10 yıllık dönemde Amerikan bezinin ticaretini benimsemiş, toptan ve perakende olarak piyasaya sürmüşlerdi. İlerleyen yıllarda daha fazla Müslim tüccar ve müşteri Amerikan bezi ticaretini yapıp gündelik hayatında kullanacaktı. Gayrimüslim tüccarlar ve halk ise, Müslümanlara nazaran Amerikan bezi işini geç benimsedi ve kullandılar. Ancak aynı şekilde ticaret ve gündelik kullanım bu zümre içerisinde de artarak devam etti. Amerikan bezinin Kıbrıs pazarında tutunması, buradaki Amerikan temsilcilerinin, konsolos ve misyonerlerinin zamanla "Amerikan etkisini" adada kabul ettirdiğini ve ticaretlerini genişlettiğini gösterir.

19. yüzyılda Kıbrıs pazarı, kumaş çeşitleri bakımından zengin bir görünüm arz ediyordu. Çoğunluğu Osmanlı imalatı olan dokumalar yanında Hint ve Avrupa menşeli kumaşların da piyasada ticareti yapıp alıcı buluyordu. Bunların yanında taklit dokumalar da piyasada mevcuttu. 1834-1883 yılları arasında, terekelere yansıyanlar olmak üzere piyasada dolaşan kumaş çeşitleri; *alaca*, *atlas*, *badiste*, *basma*, *bez*, *buhurâkî*, *canfes*, *çankur*, *çeker*, *çitârî*, *çuka*, *dimi*, *kamerî*, *lâhûrâkî*, *ligon*, *mecîdiye*, *merinos*, *mersunya*, *müslin*, *pohuracı*, *sahtiyan*, *selîmiye*, *vitale*, *sarka*, *vale*, *velene* isimleriyle anılmaktaydı. Bu kumaş çeşitleri ve piyasadaki hacmini mutlak manada tespit etme amacı gütmemekle birlikte, terekesinde Amerikan bezi bulunan şahısların sahip olduğu kumaşlar, genellemeye müsait temsil kabiliyeti olduğundan; bu kumaşların miktarları ve birim fiyatları ekteki tablolarda teferruatıyla verildi. Burada, Amerikan bezinin dâhil olduğu kumaş piyasası hakkında fikir oluşturabilmek amacıyla, belli başlıları zikredildi.

Kıbrıs pazarında Ada'nın kendi üretimi dokumalar da vardı ancak tür ve hacimce diğerleri karşısında güçlü sayılamazdı. *Labta bezi*, *Kıbriskârî hâkî* ve *Kıbriskârî canfes fistan* ada ismiyle bilinen dokumalardı. Bunların yanında yerli sıfatıyla belirtilen dokumaların adada üretilenleri mi yoksa İmparatorluğun diğer bölgelerinden mi temin edildiği konusunda açıklık yoktur. Ayrıca yorgan çeşitlerinin adada üretildiği açıktır. Kıbrıs pazarındaki Avrupa ülkelerinden gelen kumaşlar Fransa başta olmak üzere İngiltere kaynaklı idi. Fransa mamulü olanlar daha ziyade açık yazıldığı biçimiyle Fransız fesi idi. Bunun yanında *Frenk alacası*, *Frenk dimisi*, *Frenkkârî basma*, *Frenk basması*, *Frenk yazması*, *Frenk basması* isimleriyle kaydedilen mamullerin başında yazılan *Frenk* ibaresinin Fransa mamullerini ifade edebileceği gibi tüm Avrupa kökenli mamulleri ihtiva etmesi de mümkündür¹⁶. Piyasada bu dönemde, Frenk mamulleri yanında İngiliz mamulü olarak *İngiliz şalı* görünüyordu. Hindistan kökenli kumaşlar ise *lâhurâkî*, *müslin* gibi dokumalardan ibaretti. Trablus taklidi kuşak da adada rağbet görüyordu. Amerikan bezinin Kıbrıs pazarına arz edildiği dönemde ve ilerleyen süreçte, bu dokumalarla rekabet ederek kendine pazarda yer açmalıydı. Aşağıda ayrıntıları incelenecek olan bu süreç sonunda, Kıbrıs'ta tutunmayı başardı ve Kıbrıs dokuma pazarını üçte bir oranında ele geçirdi.

ABD menşeli mallar Kıbrıs'a konsolos vekili tayin edilmesinden 9 yıl önce ulaşmıştı. Amerikan malları bu dönemde dolaylı yollardan Osmanlı pazarlarına giriyordu. İstanbul'dan Kıbrıs'a gönderilen 1 Nisan 1825 tarihli

¹⁴ 1864 yılında Fransa, İtalya ve Amerika'ya toplam 289 kantar yün ihraç edilmiş, 1873 yılında ise Fransa, İngiltere ve İtalya yanında Amerika'ya 865 kantar yün ihraç edilmiştir. Bkz. Jennes, 1962, s.90.

¹⁵ Kıbrıs'tan yapılan ihracat ve ithalat kalemlerinin ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Çetinkaya, 2024, s. 183-210.

¹⁶ M. S. Kütükoğlu (Kütükoğlu, 1992, s.105) Frenk ismini, "1861'de esnafılıkta inhisarın kaldırılmasından sonra firenk esnaf artık Osmanlı topraklarında Osmanlı nizamlarına uymak şartıyla, istedikleri esnaf kolunda serbestçe faaliyet gösterebildiler" tespiti içinde yabancı tüccarların tümü için kullanmaktadır.

bir belgede ilk kez karşımıza Amerikan malı çıkmaktadır: *Amerika gönü*.¹⁷ Osmanlı Devleti ile Sardunya devleti arasında yapılan ticaret antlaşmasında Sardunya tüccarlarının Kıbrıs'a getireceği malları gösteren listede tanesi 90 akçe olan "*Amerika gönü*" de vardı (KŞS, 31/113-1). Bundan dışında "*Amerikan enfiyesi*" de adaya getirilip satılıyordu (KŞS 46/109-1 ve 110).

Amerikan bezi ise ilk kez 1826 tarihli bir Osmanlı vesikasında karşımıza çıkmaktadır. Halil İncılık'ın belirttiği arşiv vesikasında Amerikan bezi "*Amerikan*" adıyla kayda geçirilmişti. İncılık'a göre, Amerikan bezi, ABD ile ticaret ilişkilerinde, Osmanlı ülkesine ithal olunan malların başında gelmekteydi.¹⁸ İki devlet arasındaki ticarî ilişkiler bağlamında, Amerikan bezinin Kıbrıs'a, Amerikalı veya onların acenteliğini yapan Gayrimüslim yerli tüccarlar vasıtasıyla değil İstanbul kökenli Müslüman tüccarlarca ithal edildiğini tahmin etmekteyiz. Adaya ilk ithal edildiği tarihi tespit edemedik. Ancak eldeki veriden hareketle, bu şekilde Amerikan bezinin Kıbrıs'ta ilk kez 1834 yılında resmi kayıtlara girdiğini belirtebiliriz. 12 Mart 1834'te Ahmed Efendi b. Mehmed Salih isimli tüccar ticaret amacıyla Lefkoşa'da bulunduğu sırada vefat etmişti. Ahmed Efendi aslen İstanbul Galata'lı idi. Terekesinde Amerikan bezi de vardı. Amerikan bezini adaya ilk ithal eden kişi bu şahıs olmalı. Kendisi Galata, İstanbul tüccarlarındandı. Kıbrıs'ta Osman Ağa ile ortak kurduğu şirketi üzerinden ticaret yapmaktaydı (KŞS, 35/39-1). Bu tarih ABD'nin Kıbrıs'a konsolos vekili tayin ettiği 28 Aralık 1833 tarihinden iki buçuk ay sonraya denk gelmektedir. Bundan hareketle ABD'nin Kıbrıs'ta konsolosluk açmasıyla eş zamanlı olarak ticarî ilişkilerin başladığı ve Amerikan bezinin Kıbrıs'a getirildiği tespiti yapılabilir. Amerikan bezi Kıbrıs'ta ham haliyle kamu hizmetlerinde kullanıldığı gibi günlük kullanım malzemesine dönüştürülüp kişisel eşya olarak da değerlendirilmekteydi.

3.1. AMERİKAN BEZİ TİCARETİ YAPAN YEREL TÜCCARLAR

Amerikan bezi Kıbrıs'a ithal edildiği 1834 yılından itibaren ticarî müşteri olan yerel tüccarlar¹⁹ marifetiyle piyasaya sürülerek nihai tüketicilere ulaşabilmiştir. Bu süreçte, başlangıçta Ahmed Efendi b. Mehmed Salih'in ilk girişimci olarak mallarının bir kısmını sattığını ileri sürebiliriz. Kendisinden Amerikan bezini ilk kez satın alan tüccarların hangi milletten olduklarını tespit etmek zordur. Ancak tereke kayıtlarından hareketle, Amerikan bezine ilk Müslüman tüccarlar aracılık ettiler. 1839'dan itibaren Müslüman tüccarların terekelerinde Amerikan bezine rastlanıyordu. Bu durum 1850 yılına kadar devam etti. 1850 itibarıyla Gayrimüslim tüccarların terekelerinde de Amerikan bezi görünür oldu. 11 Mart 1839 tarihinde Lefkoşa Arab Ahmed Paşa Mahallesinde ikâmet eden Bafî el-Hâc Hüseyin Efendi b. Mustafa'nın ticaret emtiası arasında 1 top 4 adet Amerikan bezi de bulunuyordu. Kendisi 269.759 kuruş 37 para tutarındaki mal varlığına sahipti (KŞS, 38/1-1 ve KŞS, 38/8-1).

20 Ağustos 1839 tarihinde Lefkoşa Debbâğhâne Mahallesinde ikamet eden eski Leymosun zâbiti İbrahim Ağa b. Halil de 112.587 kuruş 38 paralık servete sahipti ve terekesinde 250 top Amerikan bezi bulunuyordu (KŞS, 38/39-1). 1830'ların sonundaki terekelerinde karşılaştığımız en yüksek bez miktarı budur. Kendisinin zâbitlik görevinden ayrıldıktan sonra ticarete başladığı düşünülebilir. Amerikan bezi ticareti yapan ilk temsilcilerden biri de Lefkoşa Ömeriyye Mahallesi sakinlerinden Hacı Süleyman Ağa kızı Ayşedir (KŞS, 44/86-1). Kendisinden kalan mal varlığı ve nakit mevcudu oldukça varlıklı biri olduğuna işaret etmektedir. 20 Aralık 1854 tarihli tereke kaydında kendisinin ticaretle iştigal ettiği açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen, kendisine borcu olanlara dair verilen bilgilerden hareketle tuhafiyecilik yaptığını düşünmekteyiz. Terekesinde 1 top Amerikan bezi vardı. Terekesi yazılırken daha önceden bir yere teneke içinde gömdüğü 50.811 kuruş nakit varlığının da tespit edilerek kayıt altına alınmış olması dışında, kendisi hakkında yorum yapmaya olanak sunacak başka bir malzeme tespit edemedik. Terekesinde Amerikan bezi bulunan diğer kadınlar Amerikan bezinden mamul eşya tasarruf etmekteydiler.

Amerikan bezinin Gayrimüslim yerel tüccarların terekelerine yansımaları 1850 yılından itibaren başlamıştı. 23 Şubat 1850 tarihinde Lefke kazası Evrihu köyünden Hacı Hanna v. Hacı Salamon bakkal işletiyordu. 35.689 kuruşluk servete sahipti ve terekesinde 1 adet Amerikan bezi vardı (KŞS, 42/59-1). Aynı yıl Lefkoşa Ayaluka Mahallesi sakini tüccar Hacı Petri v. Hacı Salomo'nun 14.802 kuruşluk serveti vardı ve terekesinde 9 top Amerikan bezi bulunuyordu (KŞS, 42/71-1).

12 Mart 1834'te Amerikan bezinin görüldüğü ilk tereke kaydından itibaren son kaydın tespit edildiği 8 Mayıs 1883'e kadar Müslim erkeklerin terekelerinde parçalar ile beraber toplam 300 top civarında Amerikan bezi vardı. Terekelerindeki mal varlığı toplamı 2.153.135 kuruş 3 para civarındaydı. Buna karşılık aynı zaman aralığında Gayrimüslim erkeklerin terekelerindeki Amerikan bezi parçalar halinde bulunanlar ile 100 top civarında idi. Mal

¹⁷ Osmanlı ülkesinden gön ihracı kuruluş devrinden beri süregelen ihraç yasakları kapsamındaydı. Küttükoğlu, 1992, s.91, 4 nolu dn.

¹⁸ Vesikada yerli *dülbend*lerle birlikte Hint *dülbendleri*, *savaşpur*, *nezif* ve *mermer dülbendleri* gibi pamuklu mallar yanında *İngilterekâri basma*, *enli patiska*, *Fransız patiskası* ve *Amerikan bezi* de yer alıyordu. İncılık, 1993, s.306; Ayrıca bkz. İncılık, 2008, s.137.

¹⁹ Terekelerde geçen "*tüccar*" vasfında belirsizlik vardır. Avrupa tüccarı, Beraltı tüccar, Hayriye tüccarı veya yerel tüccar olup olmadıkları yazılmamıştır. Aynı durum 1830'lu yıllardaki durum için de tespit edilmişti. Lefkoşa'da 1828'de 18 ve 1833'te 13 "*tüccar*" vardı. Bkz. Demiryürek, 2012, s. 565, 569.

varlıklarının toplamı ise 993.482 kuruş 35 para civarında idi. Bu verilerden hareketle Müslim erkeklerin elindeki Amerikan bezi miktarı Gayrimüslimlere nazaran iki kattan fazlaydı. Mal varlıkları da 1,43 katı civarındaydı. Diğer bir ifadeyle, terekasında Amerikan bezi bulunan Müslim erkeklerin toplam servetleri, Gayrimüslimlere oranla % 68,4 civarındaydı. Müslim ve Gayrimüslim kadın terekelerindeki durum ise, bu şekilde bir kıyaslamaya imkân verecek nitelikte olmamakla beraber, sayısal değerler itibarıyla Müslüman kadınları öne çıkarmaktadır. Müslim kadın terekelerindeki Amerikan bezi miktarı 1 top 15 adet ve mal varlığı toplamı 153.544 kuruş 10 para civarındaydı. Gayrimüslim kadınlardaki durum ise 8 adet Amerikan bezi ve 14.714 kuruş civarında mal varlığı idi. Müslim kadınların elindeki Amerikan bezi miktarı Gayrimüslim kadınların elindeki 2 katından fazla ve mal varlıkları da 10,43 katı idi. Bu sayılar açıkça Amerikan bezinin Müslümanlar arasında daha fazla rağbet gördüğünü göstermektedir.

1834-1850 arasında Amerikan bezi ticaretini yapanlar, Müslim tüccarlardı. Bunlar arasında eski zabıtlar da vardı. 1850-1860 dönemindeki terekelere Gayrimüslim tüccarlar da yansımaya başladı. Bu dönemde Müslim erkeklerden yalnızca Lefkoşa Arab Ahmet Paşa Mahallesi'nde ikâmet eden Hasan Efendi b. Sarraç Ali'nin mesleği *attarlık* idi (KŞS, 44/23-1)²⁰. Diğerlerinin meslekleri açıkça belirtilmemiş olmakla beraber yorgancılık²¹, tuhafiyecilik ve bakkal meslekleriyle iştigal ettikleri düşünülmektedir. Gayrimüslimlerden ise Lefkoşa Ayaluka Mahallesi'nde ikâmet etmekte olan Hacı Petri v. Hacı Salamo tüccar idi (KŞS, 42/71-1). Lefkoşa Ayasava Mahallesi'nde ikâmet eden Hacı Yanaki v. Zorzi (KŞS, 42/116-1), *basmacı*²² ve Tuzla iskelesinde ikâmet eden Migelli v. Mihaili v. Migelli ise çangar idi (KŞS, 44/121-1). Diğer iki kişinin meslekleri belirtilmemiş olmakla beraber, yine tüccar ve tuhafiyecilik meslekleriyle iştigal ettikleri düşünülmektedir. Tereke sahiplerinin toplam mal varlığı dağılımı ve ellerindeki Amerikan bezi stoku baz alınarak durum değerlendirildiğinde, Gayrimüslim tüccarların ilgi alanına girmiş olmakla birlikte, Amerikan bezi ticaretinin, ağırlıklı olarak Müslim tüccar ve esnafın elinde olduğu görülür. Gayrimüslim tüccarlar Amerikan bezi bulundurmamakla birlikte, daha ziyade Avrupa ülkelerinden gelen kumaşların ticaretini yapıyor olmalıydılar.

Müslüman tüccarların terekelerinde, *Frenk* menşeli kumaş bulunmazken, bir yorgancı esnafı, bir ev hanımı ve bir de muhtemelen bakkaliye işi yapan şahsın terekasında *Frenk basması*, *Fransız fesi*, *Frenkkârî basma* ve *Frenk alacası* vardı. Gayrimüslim terekelerinde ise biri tüccar diğeri *çangar* ve üçüncüsü mesleği belirtilmemiş olmasına rağmen muhtemelen tüccar üç kişinin elinde *Frenkkârî basma*, *Frenk yazması*, *Espinato* (?), *Frenk dimisi*, *Frenk bezi*, *Vidello*, *Ligon*, *siyah Beyrut* ve *Malta bezi* türünden dokumalar vardı. Bu terekelerden hareketle, 1850'lerden itibaren Avrupa ülkelerinden gelen kumaşların ticaretinin ağırlıklı olarak Gayrimüslimlerin elinde olduğu ileri sürülebilir. Bu durum Gayrimüslim terekelerinde Amerikan bezine ilk kez 1850'ler itibarıyla rastlanmasının bir sebebi olabilir.

1863 yılında en yüksek varlıklı tüccar 564.051 kuruşluk varlığı ile Lefkoşa Arab Ahmed Paşa Mahallesi'nde ikâmet eden el-Hâc Halil Efendi b. Basmacı el-Hâc İbrahim b. Ali idi (KŞS, 46/109-1). 1878 yılında ise Lefkoşa Haydar Paşa Mahallesi'nde ikâmet eden Mehmed Kâmilî Efendi b. Muharrem Ağa ise, 830.047 kuruşluk mal varlığı ile bu çalışma çerçevesinde tespit edilen en zengin kişiydi (KŞS, 53/46-3). Mehmed Kâmilî Efendi'nin terekasında mesleği belirtilmemiş, sıradan biri olarak yazılmış olmasına rağmen, bağlantılarından hareketle, tüccar yahut tuhafiyeci esnafı olmalıydı. Müslüman tüccar ve esnafın 1850 yılı itibarıyla ortalama mal varlığı, 67.228 kuruş civarındaydı. Ancak buna karşılık Müslüman tüccarların terekelerinde 1878'e kadar toplam 19 top civarında Amerikan bezi vardı. 1880 itibarıyla ise Amerikan bezi yalnızca yorgancı esnafına ait terekelerde görünüyordu. 18 Nisan 1880 tarihinde Lefkoşa Debbâğhâne Mahallesi sakinlerinden Osman b. Velîyüddin'in serveti 10.473 kuruş 30 para idi ve terekasında 1 top Amerikan bezi ve 52 adet yorganlık bez vardı. Buna karşılık 1850 yılı itibarıyla Gayrimüslim tüccarların terekelerinde 85 top civarında Amerikan bezi vardı (KŞS, 53/57-3). Meslek çeşitliliği de artmıştı. Basmacı, tüccar, tuhafiyeci, çangar, çerçi gibi bir ticaret zümresi meydana gelmişti. Gayrimüslim tüccarların 1850 yılı itibarıyla ortalama mal varlıkları, 82.632 kuruş civarındaydı. 1883 yılında en yüksek mal varlığına 435.506 kuruş 3 para ile Girinye (Girne) Labta köyü Ayatoto Mahallesi'nde sakin Yorgo v. Dimitri v. Hacı Yakamo sahipti. 8 Mayıs 1883 tarihli terekasında 30 toptan fazla Amerikan bezi vardı (DŞS, 32/142-1). Gayrimüslim kadınlar arasında Amerikan bezini ticarî maksatla bulunduran birine rastlanmadı.

3.2. AMERİKAN BEZİNİN KIBRIS'TAKİ KAMU İŞLERİNDE KULLANIMI: ÇEKİRGE TUZAKLARI VE ASKERİYEYE HIRKA ÜRETİMİ

Kıbrıs Şer'iyeye sicillerinden elde edilen bilgilere istinaden, Amerikan bezinin Kıbrıs'a ilk kez ne zaman ithal edildiği ve ticaretinin devam ettiğine dair bir çizelge oluşturmaya imkân sağlayacak kayıt tespit edilememiştir. Genel olarak İki devlet arasında 1830 yılında yapılan Seyr-i Sefâin ve Ticaret Antlaşması itibarıyla söz konusu Amerikan bezinin adaya geldiği ve kullanıma sunulduğu kabul edilebilir. Osmanlı arşivinde Amerikan bezinin Türkiye'deki kullanımına dair tespit edebildiğimiz ilk kayıt devlet tarafından yapılan bir satın alma işlemi hakkında bilgi içermektedir. 21 Haziran 1834 tarihinde tophanede ve gemilerde istihdam edilen "*zabuta, hekim,*

²⁰ Lefkoşa'da 1828'de 66 ve 1833'de 84-88 kişi "attar" ve "çerçi" olarak kaydedilmişti. Bkz. Demiryürek, 2012, s.565.

²¹ Lefkoşa'da 1828'de yorgancı esnafı kaydedilmemişti. 1833'te 8 kişi bu meslekle iştigal etmekteydi. Bkz. Demiryürek, 2012, s.565.

²² Lefkoşa'da 1828'de 40 ve 1833'te 50 "basmacı" esnafı vardı. Bkz. Demiryürek, 2012, s.565.

cerrah ve saireye" kışkık elbise dikimi amacıyla Amerikan bezi satın alınmıştı (BOA. HH. İ. 61/2874).²³ Bu kayıt, Kıbrıs'ta Amerikan bezinin ilk kez kayda geçtiği tarihle de örtüşmektedir. Bununla birlikte 19. yüzyıl boyunca adaya Amerikan bezi ithalatı devam etmiştir. 1862 tarihli gümrük tarife defterinde Kıbrıs'a ithal edilen Amerikan bezi de kayıtlıydı. Buna göre Amerikan bezinin Kıbrıs'a girişinde kıyye başına 15 kuruş 40 para gümrük vergisi alınmaktaydı (Fidan, 2019, s.446).

Amerikan bezinin ebatları, geniş bir alanda kullanılmasına imkân sağlıyordu. Bu bezin adada kullanımının çekirge sorunuyla beraber hız kazandığı görülmektedir. 1861 yılında ada genelinde 400 civarında köyde çekirge istilası beklendiğinden bez tuzaklarla yürütülen bir mücadele yöntemi geliştirilmişti. Çekirgeler bez tuzaklar vasıtasıyla yakalanıp telef edilecekti. Bez tuzakların yapımı için Amerikan bezi kullanılacaktı (Çetinkaya, 2024, s.108). Bu mücadele döneminde, 1861-1868 yılları arasında yaklaşık olarak 1800 tuzak hazırlanmıştı (Kızılkaya & Akay, 2017, s.183-189). 1861-1868 yılları arasında çekirgeyle mücadelede kullanılan Amerikan bezi miktarını, tuzakların 4 ila 2 top arasında değişen bezden yapılması sebebiyle kesin olarak belirlemek zordur. Buna karşın her tuzakta 2 top bez kullanılması halinde çekirge istilasıyla mücadele sürecinde ortalama 3.644 top Amerikan bezi kullanıldığını önermek doğru olur.

Amerikan bezinin adaya ithali hakkındaki diğer bilgiler sınırlıdır. Bu döneme dair eldeki veriler, Amerikan bezinin sivil ticarî amaçlı değil askeri amaçlar için ithal edildiği yönündedir. 5 Kasım 1877 tarihinde Tuzla Rüsumat Müdürlüğü'ne çekilmiş bir telgrafta; Konomidi Yorgi ve Yovannidi Yovanni isimli iki kişinin, Beyrut'tan kayıkla iskeleye Amerikan bezi getirdikleri bildirilmekteydi. Bu kişiler, altı değişik renkte ve 320 top "astarlık" Amerikan bezi getirmişlerdi. Söz konusu bezler askeriye için ihtiyaçları için hırka imalatında kullanılacağından bir saat evvel sahiplerine teslim edilmesi rica edilmekteydi (BOA. TŞR. KB. 191/245). Tuzla Rüsumat Müdürlüğü'ne çekilen diğer 5 Kasım 1877 tarihli bir telgrafta, Yorgi İkonomidi -yukarıdakiyle aynı kişi olmalı- isimli şahsın Beyrut'tan bir balya Amerikan bezi getirdiği bildirilmekteydi. 27 Kasım tarihli bir diğer telgrafta ise söz konusu bezin "*imal olunmakta olan fabrikalarda sarf olunmak üzere*" ithal edildiği bildirilmekte ve kendisine teslim edilmesi istenmekteydi (BOA. TŞR. KB. 191/249).

3.3. AMERİKAN BEZİNİN İNANÇ HİZMETLERİNDE KULLANIMI

ABD'nin Türkiye ile ilişkilerini ilk yazanlardan Leland James Gordon, iki ülke arasındaki ticarî ilişkilerin başlangıç dönemiyle ilgili bir tespitte bulunur: "*Ticaret hiçbir zaman siyasi sınırları tanımadı. Tüccarlar, özel lezzetleri bir bölgeden diğerine taşımak için dünyanın dört bir yanından aşağı yukarı seyahat ettiler*" (Gordon, 1932, s.41). Gordon'un bu tespiti, Amerikan tüccarlarının daha 1785 gibi erken bir tarihte İzmir limanından başta incir ve kuru üzüm olmak üzere kıymetli tarım ürünleri ticaretiyle ilgilenmelerini açıklamak amacıyla yapılmıştı. Kıbrıs'ta Müslim topluma ait birey ve kurumlar hakkında sicillerde yer alan veriler, Gordon'un tespitini teyit etmekte ve hatta alanını genişleterek, ticaretin inanç sınırlarını da tanımadığını göstermektedir. Kıbrıs toplumu yabancı ülkelerden getirilen eşyayı satın alıp kullanma hususunda belirgin bir dinî taassup göstermiyordu.

Kıbrıs'taki Gayrimüslimlerin nüfus çoğunluğunu teşkil eden Rumların, esasen Ortodoks Hristiyan olmaları hasebiyle diğer Hristiyan mezheplerine -Protestanlık- karşı mesafeli olma ihtimalleri göz önünde tutularak, Amerikan bezine Müslümanlardan daha geç tarihlerde sahip olmaları herhangi bir dinî karşıtlık anlamı içermediği şeklinde yorumlanması mümkün olmakla birlikte mevcut durum bir direnç olarak da görülebilir. Nitekim en erken tarihli Müslüman kadın terekesindeki kayıtlar 1854 yılına kadar uzanırken Amerikan bezinin Gayrimüslim kadın tereke kayıtlarına 1866 yılından itibaren yansıtıldığı görülmüştür. Buna ilave olarak, 1868 ve 1880 tarihli tereke kayıtlarına göre Gayrimüslim kadınlar Amerikan bezi çarşeb sahibiydiler. Lefkoşa mahallelerinde ikamet etmekteydiler. İkisi yoksuldu, biri orta düzeyde mal varlığına sahipti. Kıbrıslı Gayrimüslim kadınlar, 3 kişi ile Amerikan bezine Müslümanlardan daha az rağbet etmekteydiler.

Terekesinde Amerikan bezi bulunan Müslüman kadınlar 6 kişiydi. Bunlar Lefkoşa mahallelerinde ikamet ediyorlardı. Terekelerine Amerikan bezi 1854 yılından itibaren yansımaya başlamıştı. 1862 ve 1864 yıllarındaki kayıtlarda da örnekler vardı. Bunlardan birinin mesleği belirtilmemiş olmasına rağmen, varlıklı biriydi ve olasılıkla tuhafiyecilik yapıyordu. Terekesinde 1 top Amerikan bezi vardı. Diğer kadınlardan biri azatlı köleydi. Geri kalan üçü, mesleği belirtilmemiş olmakla birlikte, nispeten yoksul kişilerdi. Terekelerinde Amerikan bezi baş çarşebi vardı. Bu eşyanın kadın üst giyimi olarak başa takılan çarşaf olduğu barizdir.

Amerikan bezi kullanımında inanç alanında özellikle dinî faktörlerin belirleyici etkisinin değerlendirilmesi konusunda, kamusal alanda yapılan kimi düzenlemeler de bir ölçü sunmaktadır. Bu meseleye ihtimal dâhilinde ve ihtiyatlı yaklaşarak; tespit edebildiğimiz ölçüde, Amerikan bezi sahiplerinin sayıca yarından fazlasının Müslüman şahıslar olduğu gözeticiler, Amerikan mallarına karşı Kıbrıs toplumunun iktisadî dünyâ görüşü hakkında bir yorum denemesi yapılabilir. Şöyle ki, Kıbrıs'ta Tanzimat uygulamalarının başladığı dönemde, Kıbrıs Muhassılı olan Tal'at Efendi, iki buyuruldu yayınlarak namaz kılmayanların ve içki içenlerin cezalandırılmaları ve günde

²³ Bu tarihten sonraki döneme dair yapılan taramada takip eden kayıtların 1837 tarihinde ve Tophane-i Amire hastanesinde kullanılmak ve alaylara verilmek üzere 1 top Amerikan bezi satın alınması hakkındadır. BOA. C.SH. 9/436. 5 Şevval 1252/13 Ocak 1837.

beş vakit namazı camilerde kılmak üzere takip edileceklerini bildirmişti (Çiçek, 1998, s.241-255). Bu durumda Kıbrıs idarecilerinin Tanzimat devri başlarında Kıbrıs'ta bir tür dindarlaştırma eğilimi içerisinde olduğu ve esnaf kitlesi yanında halkı da yönlendirdiği ileri sürülebilir.

İşte bu durumda Kıbrıs Müslümanlarının diğer yabancı mallar yanında Amerikan bezine karşı menfi bir tutum içine girmemiş olmalarının sebebi aydınlatılmaya muhtaçtır. Burada iki görüş ileri sürülebilir: Birincisi: Kıbrıs Muhassılı'nın emri kısa sürede etkisini yitirmişti veya bu alanda etkisi görülmemiştir. İkincisi ise dönemin Kıbrıs toplumundaki dindarlık yorumunun henüz yabancı mallara karşı kayıtsızlığa sevk edecek biçimde ulusal bir bilince devşirilmemiş olmasıdır. İkinci yorum ilkinde göre daha makul görünmektedir. Bu yorumumuzu destekleyen birkaç örnek vardır. 1839 gibi Amerikan bezinin Kıbrıs'ta görüldüğü erken bir dönemde, bazı *terekelerde Amerikan bezi basma seccâde*²⁴ kayda geçirilmiştir (KŞS, 38/8-1). 1860'lı yıllarda ise Müslüman ve varlıklı bir kadının terekesinde *Amerikan bezi baş çarşebi* karşımıza çıkmaktadır (KŞS, 46/54-1). Diğer örneğimiz kişisel kullanım eşyası dışında, Amerikan bezinin kamuya açık dinî ve toplumsal mekânlarda da kullanılmasıyla ilgilidir. Kıbrıs'ta devlet ve halk tarafından son derece değer verilen dinî mekânlardan, halk arasında "Hala Sultan" olarak bilinen tekkede de Amerikan bezi kullanılıyordu. Amerikan bezinin burada ne maksatla kullanıldığına dair elimizde veri yoktur. 22 Şubat 1874 tarihli olarak yapılan devir teslim işleminde tutulan kayıta "*Hâlete Sultan Dergâh-ı Şerifesi'nde" mevcut bulunan eşyâ ve hayvanat ve sâireleri ber-vech-i âtî Türbedâr Mustafa Edib Efendi'ye teslim olunan eşya" listesinde 13,5 zirâ*²⁵ *Amerikan bezi*" de vardı (KB.MAA. KKVD., No:4, s.184-1.).

3.4. AMERİKAN BEZİNİN KİŞİSEL EŞYA OLARAK KULLANIMI

Tereke kayıtları kişilerin mirasçılarının kalan menkul ve gayrimenkul mal varlıklarını da içerir. Kayıtların oluşumu şer'i dava sürecinin neticesinde kadı kararına bağlıdır. Bu durumda tereke kayıtları Osmanlı adli sisteminin resmi vesikalarıdır. İslam hukukuna göre şahsın hayatta iken sahip olduğu tüm menkul ve gayrimenkul mal varlığı bu defterlerde kayıt altına alınır. Tereke sahibinin mirasçısı olan şahıslar ve mirastan kendilerine düşen hisseleri, mal miktarı ve o günkü rayiç bedeli üzerinden deftere kaydedilir. Bu kayıtların gerçeklik oranlarının oldukça yüksek olduğu kuşku götürmez (Öztürk, 1995, ss. 26-28).

Kıbrıs'ta 1834 ile 1883 yıllarını kapsayan elli yıllık dönemde Şer'iye sicillerine yansıdığını görebildiğimiz 39 kişinin terekesinde Amerikan malı tespit edilmiştir. Kaynakçada da görüleceği üzere kimi yıl aralıklarına dair referans verilmemiştir. Bunun sebebi ilgili zaman aralıklarında sicillere yansıyan terekelerde ABD mahreçli eşya veya mala rastlanılmamış olmasıdır. Tereke kayıtlarında karşımıza sıklıkla çıkan Amerikan malı münhasıran endüstriyel bir ürün olan Amerikan bezidir. Bunun yanında bu bezden imal edilen *çarşeb* gibi günlük kullanım eşyası ve *Amerikan enfiyesi*²⁶ de kayıtlara yansımıştır.

Kıbrıs Şer'iye sicillerinde Amerikan mahreçli ve genellikle *Amerikan bezi* olarak kayda geçmiş malların terekeler bazında dökümü bu metnin sonunda yer alan tablolarda (Ek tablo 4,5,6,7) verildi. Okuyucunun verileri takip etmesini kolaylaştırmak amacıyla din ve cinsiyete dayalı bir tasnif yapılarak dört ayrı tablo oluşturuldu. Müslüman erkekler, Müslüman kadınlar, Gayrimüslim erkekler ve Gayrimüslim kadınlar; isim ve şöhretleri, ikamet yerleri, meslekleri, sahip oldukları Amerikan bezi miktarı, birim ve toplam fiyatı, terekesinde kayıt altına alınan diğer kumaş ile kumaştan yapılmış eşya çeşitlerinin miktarları ve birim fiyatları, şahsın toplam mal varlığının rayiç fiyatı yazılarak gösterildi. Mesleği tespit edilemeyen kişilerde bu hane boş bırakıldı. Tereke matrahları tablolarda gösterilirken kadı tarafından ilk tespit edilen toplam mal varlığının yazımı tercih edildi. Mahkeme giderleri ve kişinin borçları dışarıda bırakıldı. Böylece kişilerin sahip oldukları Amerikan mallarının, münhasıran Amerikan bezinin, diğer mal varlığına hacim, miktar ve birim fiyatları üzerinden oranının tespit edilmesine imkân sağlanmıştır. Tereke verileri onar yıllık dönemlerde değerlendirilerek piyasadaki fiyat dalgalanmaları hakkında fikir oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu dönem aralıklarında Amerikan bezinin toplumsal yayılımı da analiz edilmiştir. Terekesinde Amerikan bezi bulunan kişilere dair değerlendirme aşağıdaki şekilde yapıp ardından metin sonunda tablolar halinde sunulmuştur.

Terekelerin, ölüm halinde kadı tarafından tutulan kayıtlar olması münasebetiyle, isnat edildikleri şahısların ilk kez Amerikan bezine sahip olma tarihleri ve hayatlarında bu bezi kullandıkları süreler, bu kayıtlardan hareketle

²⁴ Kıbrıs'ta Gayrimüslim kadın terekelerinde de kumaş türü belirtilmeyen "seccâde" örnekleri vardı. Lefkoşa Kafesli Mahalesinde ikâmet eden Zovitsa bt. Hacı Yona v. Atam'ın 11 Temmuz 1868 tarihli terekesinde "1 adet müsta'mel seccâde 70 kuruş" fiyat biçilerek kayda geçirilmişti. KŞS, 49/24-2.

²⁵ Zirâ, uzunluk ölçüsü birimidir. Dirsek ucundan orta parmak ucuna kadar olan kısım anlamına gelmekle birlikte ıstılahi anlamı bu miktara denk gelen uzunluk ölçüsüdür. Arşın da denir. Pakalın, 1993, s.663. Devellioğlu (2009, s.1188) bu ölçüyü bez ve kumaş hesaplamalarında "yirmi sekiz parmak miktarı" olarak verir. İncalcık (1993, s.281), 1640 tarihli bir belge yorumunda 1 zirâ'yı 68 cm olarak değerlendirmiştir.

²⁶ Lefkoşa'da 1833 yılında 1 enfiyeci esnafı kaydedilmişti. İlerleyen dönemde enfiye ticareti başka iş kolundan olan esnaf tarafından da yapılmaktaydı. 1863'te 1867'de biri tüccar ve diğeri bakkal olmak üzere iki ayrı şahıs enfiye ticareti yapmaktaydı. Lefkoşa Arab Ahmed Paşa Mahallesinde ikâmet eden tüccar El-Hac Halil Efendi b. Basmacı el-Hâc İbrahim b. Ali'nin terekesinde 428.5 kıyye Amerikan enfiyesi vardı. KŞS, 46/109-1. Lefkoşa Nevbethane Mahallesinde ikâmet eden bakkal el-Hâc Halil Efendi b. Basmacı el-Hâc İbrahim b. Ali'nin terekesinde de 53.5 kıyye Amerika enfiyesi bulunuyordu. KŞS, 47/176-1.

bilinemez. Amerikan bezinin kullanım yaygınlığı da aynı şekilde, satın alanların ancak ölümleri halinde tespit edilebildiğinden, adı geçen tarih aralığında gerçek bir durum tespiti yapılması oldukça zordur. Bu sebeple burada yapılan tespitlerin mevcut veriler ışığında ve ihtiyatla değerlendirilmesi gerekmektedir.

Tablolardan hareketle, Amerikan malı tasarruf eden şahıslar; dinî mensubiyet, cinsiyet, etnik kökenleri; sosyal statü, meslek, ikamet mahalli ve mal varlığı (refah seviyesi) başlıkları altında değerlendirildi. Ekli tablolarda yer alan veriler gözden geçirildiğinde genel hatlarıyla şöyle bir değerlendirme yapılabilir:

Tereke sahiplerinin büyük çoğunluğu münhasıran Lefkoşa'da ikamet etmekteydiler. Bir kısmı da Girinye'nin (Girne) Labta (Lapta), Baf'ın Ahtımu, Hirsofi'nin Poli köyü, Lefke'nin Evrihu kasaba ve köyleri ile Tuzla iskelesinde ikamet ediyordu. Adaya ticaret maksadıyla gelip burada vefat ettiği için kayıtlara geçen üç kişi vardır. Bunlardan ilki İstanbul Galata'da ikamet eden Ahmed Efendi b. Mehmed Salih isimli tüccardır. Bu tüccarın terekesinde, 15 top Amerikan bezi vardı. Bu ilk örnek aynı zamanda fiyat tespiti açısından önemlidir. Zira 1834 yılında Amerikan bezinin top başına fiyatı 97.8 kuruş olarak kaydedilmişti. İzmir'den gelip Kıbrıs'ta vefat eden diğer tüccar ise Melikon v. Kigarko v. Atam'dır. Kendisi Lefkoşa'da Ermeni mahallesinde ikamet etmekteydi. Tuhafiyecilik mesleğiyle iştiğal eden el-Hac Ahmed b. Abdullah ise Reşid (Filistin) ahalisinden olup Hirsofi'ye bağlı Poli köyünde ikamet etmekteydi.

Kıbrıs'a ithal edilen ilk parti Amerikan bezinin, tereke sahiplerinin ellerindeki diğer kumaş cinslerine kıyası bu dönemde Amerikan bezine piyasada gösterilen ilgi hakkında ipucu vermektedir. Kıbrıs'a ticaret amacıyla geldiği bilinen Ahmed Efendi b. Mehmed Salih'in terekesinde 15 top Amerikan bezi yanında miktarı top cinsinden hesaplanan yerli üretim diğer bez çeşitleri de vardı. Bunlar *Kadıköyü alacası* 8 top²⁷ (top fiyatı 24.8), Antalya alacası 6 top (top fiyatı 12 kuruş), *Selimiye* 2 top (top fiyatı 130 kuruş) idi (KŞS, 35/39-1). Bu terekede kaydından hareketle, Amerikan bezinin Osmanlı ülkesinde üretilen bez çeşitlerinden biri olan Antalya ve *Kadıköyü* alacalarından pahalı, Selimiye'den ucuz olduğu görülmektedir. Bunun yanında terekede, Hindistan'dan gelen 6 adet Lâhûrâki'ye²⁸ 30 ila 70 kuruş arasında değişiklik gösteren ortalama 48.3 kuruş fiyat biçilmişti.

Yukarıda zikredilen kumaş çeşitlerinden, terekelere top cinsinden ölçü birimiyle girenlerinin en yaygın olarak görülenlerinin fiyat ortalamaları şöyleydi: Alaca dokumaları Kıbrıs'ta, *Alaca*, *Yerli alaca*, *Alaca bez*, *Antalya alacası*, *Beyrut alacası*, *Dürzi dağı alacası*, *Şam alacası*, *Kadıköyü alacası* ve *Frenk alacası* isimleriyle anılıyordu. Araştırma dönemini kapsayan zaman dilimi içerisinde alacanın fiyat ortalaması 19.75 kuruştı. Kıbrıs pazarında yaygın olarak kullanılan Kamerî, Kamerî İstanbul, parlak kamerî, Siyâh kamerî ve astarlık kamerî isimleriyle biliniyordu. Araştırılan dönemdeki fiyat ortalaması 90.6 kuruştı. Adada yaygın olarak kullanılan bez, *Beyrut bezi*, *Boya bezi*, *Harvalas bezi*, *Frenk bezi*, *Kumri bezi* gibi isimlerle anılıyordu. Fiyat ortalaması 52.7 kuruştı. Yaygın kullanılan diğer çeşitlerden *Basma*, *Beyaz basma*, *Kırmızı basma*, *Siyah basma*, *Sarılı basma*, *Mavili basma*, *Soğuk basma*, *Frenk basması*, *Frenkkârî basma*, *Safrankârî basmanın* fiyat ortalaması 64 kuruştı. *Dimi*, *Kırmızı dimi*, *Siyah dimi*, *Frenk dimisi*, *Dimi alaca*, *Telli dimi*, *dimi koton*, *Telli dimi kotonun* fiyat ortalaması 54 kuruştı.

Burada tekrar belirtmeliyiz ki, Tereke kayıtlarından hareketle Kıbrıs halkı arasında hayattayken ABD menşeli mal ve eşya kullanan kişilerin tümünü tespit etmek mümkün değildir. Zira bu kayıtlar kişinin vefatının ardından miras meselesi sebebiyle kadı veya naib tarafından oluşturulur. Bu çalışmanın ihtiva ettiği zaman aralığında tarama imkânı bulduğumuz Kıbrıs sicilleri içerisinde karşılaştığımız ABD malı kullanan şahısların sayısal değerlendirmesi, kati bir surette değil ancak ihtiyatla yapılabilir. Bu durum terekelerin doğasından kaynaklanan bir zaruret olarak görülüp, ileri sürülen görüş ve varılan sonuçlar genel bir yorum denemesi mahiyetinde değerlendirilmelidir.

4. YILLARA GÖRE AMERİKAN BEZİ KULLANIMI VE FİYAT DALGALANMALARI

Amerikan bezinin Kıbrıs pazarındaki yerini tespit etmek için, adada yaygın olarak kullanılan diğer kumaş çeşitleri ile karşılaştırılması gerektiği açıktır. 19. yüzyılda Kıbrıs pazarı, kumaş çeşitleri bakımından zengin bir görünüm arz etmekteydi. Adada yaygın olarak kullanılan kumaşlar çoğunlukla yerli dokumalardı. Üretildiği yer, renk ve kullanım amacına göre isimlendirilen, başta alaca, kamerî, badiste, dimi ve diğer bez çeşitleri başta olmak üzere; çuka da pazarda bulunuyordu. Pazardaki dokuma fiyatları ortalama olarak şu şekildedir: Frenk bezi 200, Merinos 155, Kamerî 90.6, Mecidiye 73, basma 64, badiste 55.6, dimi 54, bez 52.7, Çankur 51.36, Mersunya 33, Çitârî 21 kuruştı. Alaca dokumaları 19.75 kuruştı. Kıbrıs'ta imâl edilen Kıbriskârî hâki 18.18 ve Labta bezi ve alaca 16 kuruştı. Bunların yanında Hindistan ve Avrupa ülkelerinden gelen kumaşlardan Müsline 20, Frenk bezi 200 k, Frenk alacası 50 kuruştı. Aşağıda ayrıntısını vereceğimiz üzere, onar yıllık zaman aralıkları için tespit ettiğimiz 55.25 kuruşluk piyasa fiyatına göre Amerikan bezi, yaygın kullanılan bez gruplarına kıyasla orta düzeyde fiyat ile pazarda yer bulabilmişti.

²⁷ Terekede 8 top Kadıköyü alacasının fiyatı 56 adet "Kethüda işi çenber" de dâhil toplam 338 kuruş olarak yazılıdır. Aynı terekedeki başka bir kalemden çember fiyatı 2,49 kuruş olduğundan Kadıköyü alacasının top fiyatı 24,8 kuruş olarak hesaplanabilir.

²⁸ Hindistan'daki Lâhur şehrinde dokunan şalların adıdır. Keşmir şalları gibi Lâhuri şallar da pek kıymetliydi. Pakalın, 1993, s.353.

1834 yılından itibaren 1850'ye kadarki süreci kapsayan toplamda 5 tereke tespit edebildiğimiz için, değerlendirme zamanını ilk dönem için 17 yıl olarak belirledik. Bu şekilde 1834-1850 arası kayıtlarında 4 Müslüman erkek ve 1 Gayrimüslim şahsın terekesinde Amerikan bezi tespit edildi. Bunlardan ilki, yukarıda bahsedilen ve adaya Amerikan bezini ilk kez ithal ettiğini düşündüğümüz Ahmed Efendi b. Mehmed Salih, bir tüccardı ve 15 top (1 top 97.8 kuruş) Amerikan bezi vardı. Bafî el-Hâc Hüseyin Efendi b. Mustafa'nın mesleği belirtilmemiştir. Terekesinde fiyatları belirtilmeyen 1 top Amerikan bezi, 1 adet *Amerikan bezi cedit basma*, 2 adet *Amerikan şilte* ve 1 adet *Amerikan basma seccâdesi* vardı. Varlıklı biriydi ve hacı sıfatı taşıyordu. İbrahim Ağa ise sâbık Leymosun zâbiti idi. Terekesinde 250 top (top fiyatı 87 kuruş) Amerikan bezi vardı. Baf kazasından Kıbrıs Mehmed b. Süleyman'ın mesleği belirtilmemiştir. Terekesinde 28,5 zirâ *Amerikan bezi* bulunuyordu. Lefkoşa Ayandoni Mahallesi sakinlerinden İlya v. Yasef'in mesleği belirtilmemiş olmakla birlikte terekesinde 43 zirâ *Amerikan bezi* vardı. Terekelerdeki bu verilerden hareketle 1 top Amerikan bezinin bu dönemdeki ortalama fiyatının 92.4 kuruş civarında olduğunu düşünüyoruz. Bu fiyat ilerleyen dönemde azalma eğilimine girmiş ve 55 yıllık dönemde ortalama 55.25 kuruş olmuştur.

Amerikan bezinin Kıbrıs'taki yayılımını takip etmek için elimizdeki yegâne kaynak olan tereke kayıtlarında, 1850'li yıllara kadar bir durağanlık hakimdir. Bu durağanlığın meydana gelmesinde, bu dönemde vefat eden şahısların henüz Amerikan bezi satın almadıkları yahut sahip olanların henüz hayatta olmaları gibi doğal sebeplerin etkisi olmalıdır. Bunun yanında, Osmanlı Devleti ile Amerika arasındaki ticarî ilişkide gözlemlenen dalgalanma da etkili olmuştur. A. Üner Turgay'ın Amerikan arşiv vesikalarına göre yaptığı hesaplamasına göre 1831-1835 ile 1835-1840 dönemlerindeki kıyasla 1841-1845 ve 1846-1850 dönemlerinde öncekilere kıyasla Osmanlı Devleti'nin ABD'den yaptığı ithalat belirgin bir gerileme göstermiştir (Turgay, 1982, s.242).²⁹ ABD ihracatındaki bu gerileme 1860'ların başında da hissedilmekteydi. 1861-1865 yılları arasında cereyan eden Amerikan İç Savaşı'nın da bu gerilemeye etkisi vardı (Ayhan, 2024, s.85-105).

Buna karşın 1850 yılından itibaren 1860'a kadar olan 10 yıllık dönemde tespit edilen 13 kayıta çoğunluğu ticaretle iştigal edenler öne çıkmaktadır. Bunlar *tüccar*, *basmacı*, *attâr (aktar)*, *tuhafiyeci*, *çangar*, *bakkal* olarak kaydedilirken bir kişinin de *yorgancı esnafından* olduğu tespit edilmiştir. Terekesinde Amerikan bezi çıkan bir kişi de azatlı köle Mercan b. Abdullah'tır.³⁰ Yalnızca bir adet Amerika çarşafı sahibi olmasından hareketle Lefke kazasına bağlı Evrihu köyünden bakkal Hacı Hanna v. Hacı Salamo, kullanıcı olarak kabul edilebilir. Bu durumda 10 yıllık dönemde Kıbrıs'ta Amerikan bezi sahiplerinin ağırlıklı olarak bunun ticaretini yaptıkları, yalnızca bir yorgancı esnafı tarafından da üretimde kullanıldığı ileri sürülebilir. Yine bu dönemde, sayısal olarak terekesinde Amerikan bezi bulunan Gayrimüslimler, toplam 7 kayıtle, 6 kayıt bulunan Müslümanlardan fazladır. 7 Gayrimüslim erkek şahsa karşın 4 Müslüman erkek terekesinde Amerikan bezi bulunmaktadır. Bu dönemde Gayrimüslim kadınlardan terekesinde Amerikan bezi bulunan kimse yoktu. Buna karşın terekesinde Amerikan bezi olan 2 Müslüman kadın tespit edildi.

1850-1860 yılları arasındaki dönemde Amerikan bezinin top fiyatı başlangıçtaki 97.8 kuruş değerinden sonra gittikçe azalan bir grafik izlemektedir. 1850 Haziran'ında top başına 33 kuruşa kadar düşmüş, aynı yılın Kasım ayında 67.5 kuruşa işlem görmüştür. 1850-1860 arasında Amerikan bezinin top başına fiyatı ortalama 53.16 kuruş olarak hesaplanmıştır. Bu durum Amerikan bezinin piyasadaki dolaşımının artmasıyla da ilişkili olabilir. Nitekim A. Üner Turgay, Amerikan arşiv vesikaları ve konsolosluk raporlarına istinaden 1850'li yıllarda Osmanlı pazarlarında Amerikan pamuklularının hazır bir pazar bulduğunu ve popüler hale geldiğini belirtmektedir. Amerikan pamukluları İngiliz kumaşlarıyla rekabet edememekle birlikte mağazalarda satılmakta ve sokaklarda görülmekteydi (Turgay, 1982, s.218).

1860-1870 yılı arasında 10 tereke kaydında Amerikan bezi görülmüştür. Amerikan bezine sahip olan Müslümanlardan bir kişi tüccar sınıfına mensup olup, diğer bir kişi de *bakkal* idi. İki kişinin ise meslekleri belirtilmemiş olmakla birlikte, ticaretle iştigal etikleri düşünülmektedir. Bir kişi de ev hanımı olmalıydı. Bu dönemde terekesinde Amerikan bezi tespit edilen Müslümanlar 6 kişidir ve 4 kişi olan Gayrimüslimlerden sayıca üstündür. Bu 4 kişiden 2'si kadındır. Gayrimüslimlerden biri Ermeni milletine mensup Melikon v. Kigarko v. Atam idi. Bu şahsın tüccar olduğunu düşünmekteyiz. Diğer kişi ise Rum milletinden Mihaili v. Kostanti v. Atam'dır. Bu kişinin de mesleği belirtilmemiş olmakla birlikte tuhafiyeci olduğunu düşünmekteyiz. Müslümanlarda ise 4 erkek ve 2 kadın tespit edilmiştir. Bu verilerden hareketle, 1860-1870 yılları arasında adada Amerikan bezi ticaretinin ağırlığının Müslüman tüccarların elinde olduğu ileri sürülebilir.

Amerikan bezi bulunan 1861 yılındaki ilk kayıta Amerikan bezinin top fiyatı 66.5 kuruş olarak görülmektedir. 1866 yılında fiyat top başına 35 kuruş olarak kaydedilmişken 1869 yılında 70 kuruş fiyat biçildiği görülmektedir.

²⁹ Turgay'ın burada verdiği tabloya göre: 1831-1835 dönemi Osmanlı ithalatı 1,750,911 ihracatı 3,188,335; 1836-1840 dönemi ithalatı 1,629,247, ihracatı 3,157,731; 1841-1845 dönemi ithalatı 657,071 ihracatı 2,335,357; 1846-1850 dönemi ithalatı 654,334, ihracatı 2,919,823; 1856-1860 dönemi ithalatı 4,123,138, ihracatı 4,200,565 Amerikan dolarıdır.

³⁰ 19. Yüzyılın ikinci yarısında Kıbrıs'taki azat edilmiş kölelerin ticarî faaliyetlerde bulunduklarına dair bkz. Erdönmez, 2014, s.699-756.

Top başına fiyat ortalaması bu dönemde 57.16 kuruştur. Önceki on yıllık fiyat ortalamasına kıyasla bu dönemde Amerikan bezinin fiyatının ortalama 4 kuruş yükseldiği ileri sürülebilir.

Fiyat artışının yanında, tablolardan hareketle, bu dönem için Amerikan bezinin yanında bu bezden mamul eşyanın da gündelik hayatta kullanıldığı görülmektedir. Bu eşya, Amerikan bezinden “*astarlık*”, “*baş çarşebi*”, “*çarşeb*”, “*idâre çarşeb*” adıyla kaydedilmiştir. Burada zikredilen “*baş çarşebi*”, kadınlara mahsus gündelik kullanıma tabi bir eşya olması sebebiyle önemli bir ayrıntıdır. Gerek Müslüman gerekse Gayrimüslim kadınlar baş çarşaflarını Amerikan bezinden tercih etmişlerdi. Bu eşyanın ada toplumu nazarındaki kültürel ve dinsel sembolik değeri, piyasa fiyatının cazibesinden bağımsız olarak göz önüne alındığında şu görüş ileri sürülebilir: Müslüman kadınlar için din, Gayrimüslim kadınlar için ise mezhep farkı, başlarını Amerikan bezinden üretilmiş kıyafetle örtme hususunda engel teşkil etmemiştir.

1870-1880 yılları arasındaki terekelerde ise 3 ayrı kayıt tespit edilmiştir. Kayıtlardan ikisi Müslüman erkeklerle aittir. Bunlardan birisinin mesleği belirtilmemiş olmakla birlikte, terekesindeki diğer bilgilerden hareketle, şirket sahibi olduğunu düşünmekteyiz. Diğer şahsın ise aynı şekilde, mesleği belirtilmemiş olmakla birlikte, tuhafiyecilikle iştigal eden bir tüccar olduğunu düşünmekteyiz. Üçüncü kayıt ise, Lefkoşa mahkemesince düzenlenen bir mal tespit tutanağıdır. Bu dönemde tereke ve diğer tespit tutanaklarına yansıyan kayıtlarda Amerikan bezi yanında Amerikan bezinden mamul “iç donu” da vardır. Bu örnek, Kıbrıs'ta Amerikan bezinin artık gündelik kişisel eşya üretimi için de kullanılır hale geldiğini göstermektedir. Bez fiyatı ise top başına 56 kuruş olarak tespit edilebilir.

1880-1883 yılları arasındaki dönemde 8 terekede Amerikan bezi tespit edilmiştir. Terekelerin dağılımına baktığımızda, Müslüman ve Gayrimüslimler arasında eşitlik görülmektedir. Müslüman kadın terekesinde Amerikan bezi tespit edilemezken 4 Müslüman erkek terekesinde Amerikan bezi görülmüyordu. Bu şahıslardan birinin mesleği belirlenememiş, diğer üçünün yorgancı esnafı oldukları tespit edilmiştir. Gayrimüslim 1 kadına karşın 3 Gayrimüslim erkeğin terekesinde Amerikan bezi vardı. Bu şahıslar, dülger, çerçi ve tuhafiyecilikle iştigal etmekteydiler. Bu dönemde adadaki Amerikan bezinin Müslümanlarca yorgancılık gibi üretim faaliyetlerinde malzeme olarak değerlendirildiği, Gayrimüslimler arasında ise ticaretinin yapıldığı öne sürülebilir.

1880-1883 yılları arasındaki tereke kayıtlarında kumaş kaydetmek için kullanılan ölçü birimleri çeşitlenmiş; top yanında kumaşın küsuratı *lodre*³¹, yarda gibi İngiliz ölçü birimleri yanında *zirâ* gibi Osmanlı ölçüsü de kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Kayıtlar “*Amerikan bezi çarşeb 1 adet 60 kuruş, 1 top Amerikan bezi ve elli iki adet yorganlık bez 1.014 kuruş 10 para, bir miktar Amerikan bezi 27 kuruş, Amerikan bezi ve iplik 135 kuruş*” gibi toplamlarla yazılmıştır. 1882 yılı Nisan'ında 6 top 76 yarda miktarı Amerikan bezi 462 kuruş 30 para olarak kaydedilmiştir. Bu hesaplamada top fiyatı 50 kuruş 10 para, 57 kuruş ve 70 kuruş arasında değişmekteydi. Bir top Amerikan bezinin ortalama fiyatı ise 59 kuruş 10 paraya tekabül etmekteydi. Bir yarda bez fiyatı ise 71 paraydı. 1883 yılı Nisan'ında ise 2 adet Amerikan bezinin fiyatı tanesi 28 kuruştan 56 kuruş olarak hesaplanmıştı. Aynı yılın Mayıs ayında ise toplamı 36 kalemden ibaret olan 30 top, 104 lodre, 395.5 zirâ 33 yarda Amerikan bezine toplam 3.998 kuruş 5 para fiyat biçilmişti. Yalın yazımlarda top fiyatı 60 ila 80 kuruş arasında değişmekte olup ortalama fiyatı 70.6 kuruştur. Lodre fiyatı ortalama 53.6 kuruş ve zirâ fiyatı 2 kuruş 32 para ile 61 para arasında değişiyordu. Yarda fiyatı ise 2.12 kuruştur. 1885 Nisan'ında Amerikan bezi adet olarak yazılmış adet başına fiyatı ise 38.5 kuruş fiyat biçilmişti. Tüm kalemlerin hesaplanmasıyla bu dönemdeki top fiyatı ortalama 55 kuruş civarındaydı.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

ABD, Osmanlı egemenliğinde bulunmasına rağmen Avrupalı devletlerin uzun zamandır avantajlarından istifade ettiği Doğu Akdeniz ticaretine 1830 gibi geç bir tarihte dâhil olmuş ve kendine yer edinmiştir. Bir Osmanlı adası olan Kıbrıs'ı da 1834 yılında bu ticaret alanına dâhil etmiştir. ABD ile Kıbrıs arasındaki doğrudan ticaret, bu tarihten itibaren başlamıştır. İki ülke arasındaki ticarî denge, İmparatorluğun dış ticaretindeki geleneksel işleyiş tarzına paralel olarak, Kıbrıs'tan ABD'ye hammadde satışı ile ABD'den sanayi mamulü eşya alımı ekseninde gelişmiştir. Bu ticaretin ana malzemesi adadan ABD'ye yapağı satışı ve ABD'den adaya Amerikan bezi alımı şeklinde olmuştur.

ABD ile Kıbrıs arasında ithalat ve ihracata dayanan ticarete belirgin bir dengesizlik vardı. Bu dengesizlikte Kıbrıs'ın ABD ile kıyaslanamayacak derecede küçük bir ada olmasının yanında yerli üretimin halen el emeğiyle yapılmakta olmasının da etkisi vardı. 1835-1874 yılları arasında ABD, Kıbrıs'tan toplam 165.532 okka civarında yapağıyı ham madde olarak satın almıştı. Yapağının yanında dokuma türünden eşya satın almamıştı. Nitekim

³¹ Lodre aslı Arapça ritl olup, İtalyanca ve Rumca'da litrenin eski adıdır. Kantar ve vezne olarak iki türü vardır. Kantar lodresi 128 gramdır. Kantar 44 okkadan, okka 4 lodreden olduğundan bir kantar 176 lodredir. Vezne lodresi 153.6 gramdır. Otuz vezne lodresi 1 vezne eder. Vezne 3.600 dirhemdir. Vezne lodresi, ipek gibi pahalı şeylerin tartılmasında kullanılırdı. Bkz. Pakalın, 1993, C. II, s.368. Özkul, KŞS, 39-95-1'deki [“yapağı 205.5 lodre, beheri 2.5 kıyye”] veriden hareketle 1“ludreyi” 5 gram kabul ederek hesaplamıştır. Bkz. Özkul, 2011c, s.188.

1834-1883 yılları arasında yaklaşık 4.408 top Amerikan bezi Kıbrıs piyasasına sürülmüştü. Amerikan bezinin yaklaşık 4.008 topu çoğunluğu çekirge tuzağı yapımında olmak üzere çeşitli kamu hizmetlerinde kullanılırken, 400 topu sivil halkın kullanımına arz edilmişti. Kıbrıs açısından değerlendirildiği zaman adadan ham yün çıkmış, karşılığında adaya pamuklu dokuma gelmişti. Bu da ada ekonomisindeki yerel dokumacılık sektörünü olumsuz yönde etkilemişti.

Amerikan bezi “kaput bezi” adıyla çağdaş Kıbrıs kültüründe etkili bir prestije sahip olarak kullanılmaya devam etmektedir. 19. yüzyılda halkın gününbirlik kıyafet ihtiyacının yanında, kamusal manada büyük bir doğal afet sebebi olan, çekirgeyle mücadelede hazırlanacak bez tuzaklar için de Amerikan bezi kullanılmıştı. Amerikan bezi; dayanıklı, geniş, yumuşak bir yapıda olması hasebiyle, ülkeye girdiği dönemdeki fiyatı yerli üretime nazaran yüksek olmasına rağmen tercih ediliyordu. Amerikan bezinin 1834 yılında top başına ortalama fiyatı 97.8 kuruştur. Piyasa fiyatı için onar yıllık periyotlarda yaptığımız hesaplamada; 1850-60 arasında 53.16, 1860-70 aralığında 57.16, 1870-80 aralığında 56 ve 1880-85 aralığında ise ortalama 64.5 kuruş olduğunu gördük. Çalışmada 55 yılı kapsayacak şekilde ve onar yıllık zaman aralıkları için tespit ettiğimiz ortalama 55.25 kuruşluk piyasa fiyatına göre Amerikan bezi, yaygın kullanılan bez gruplarına kıyasla orta düzeyde fiyat ile pazarda yer bulabilmişti.

1834-1883 yılları arasında, Kıbrıs sivil kumaş piyasasındaki yerli ve diğer ülkelerden gelen yabancı kumaş miktarı, -aynı kişilerin terekelerinden çıkan diğer kumaşlardan daha küçük ölçekteki birimler görmezden gelinerek- yalnızca ölçü birimi top olarak yazılanlar hesaplandığında toplam 940 top civarındaydı. Amerikan bezi ise 400 top civarındaydı. Diğer bir ifadeyle, Amerikan bezi hacim itibarıyla Kıbrıs pazarındaki halk tarafından kullanılmakta olan toplam kumaş ve bezlerin %29,85’ine tekabül ediyordu. Bu hesaba göre, göreceli olarak, Kıbrıs’taki kumaş ve bez pazarının yaklaşık 1/3’i Amerikan bezinden oluşmaktaydı. Tereke kayıtlarından hareketle hesapladığımız %29,85’lik oran, Kıbrıs pazarındaki durumu yansıtmakla birlikte, İmparatorluğun geneli için öne sürülen; “yerel kumaş üretiminin el dokumalarında ülke içi tüketimin % 20’sini karşılaması” ve “yerli fabrika mamulleriyle birlikte bu oranın en fazla % 25 civarında olduğu” tespitleriyle örtüşmektedir. Yani 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında Osmanlı kumaş piyasasında yerli üretim büyük oranda gerilemiş ve buna karşılık yabancı kumaşlar piyasayı istila etmişti.

Amerikan bezini 19. yüzyılın başında Kıbrıs’a İstanbul Galata tüccarlarından Müslüman bir şahıs getirdi. İlk on yıllık dönemde Amerikan bezi sahipliği Müslümanlar arasında ağırlıktaydı. İlerleyen yıllarda yerli Rum ve adada yaşayan Ermeni Gayrimüslimler arasında da Amerikan bezi kullanımı yaygınlaştı. Öte yandan Amerikan bezinin Kıbrıs’a yerli tüccarlar tarafından getirilerek iç ticarete arz edilmesi, Müslim ve Gayrimüslim tüccarlar ve diğer meslek gruplarınca ticaretinin yapılması, piyasada tutunması, yerel idareciler ve halk kitleleri arasında kabul görerek yayılması; öncelikli olarak bu kumaşın Osmanlı ülkesine girişi esnasında tabi olduğu düşük gümrük vergisi, yapı malzemesi olarak pamuğun sağlamlığı, ürün kalitesi, ebatları, kullanım alanının genişliği ve fiyatına bağlıydı. Ada halkının yabancı ülkelerden gelen mamullere karşı dinî taassup göstermemeleri de bu bezin lehinde önemli bir unsurdur. Müslüman erkeklerden hacı sıfatı taşıyan örnekler yanında Müslim ve Gayrimüslim kadınlar arasında Amerikan bezinden seccade sahibi olanlar vardı. Kıbrıs’ta önemli Müslüman dinî mekânlarından Hala Sultan Tekkesine de Amerikan bezi girmişti. Tüm bu nitelikleriyle yerel dokuma sektörünü ve bez üretimini olumsuz etkilemesi kaçınılmazdı.

Kıbrıs’ta Amerikan bezine sahip olan kişilerin bir kısmı bunun toptan ticaretini yapan tüccarlardı. Bunlar adaya getirdikleri bezin ticaretini yapıyor, imalatçılara yahut perakende satış yapan tuhafiyecilere, çerçilere ve bakkallara satıyorlardı. Bu zümreler taşrada perakende satışını gerçekleştiriyordu. Toptan ticaret yapan bu şahıslar yanında Amerikan bezini yerel üretim malzemesi olarak kullanan esnaf grubuna mensup kişiler de vardı. Bunlar çoğunlukla yorgancı esnafı idi. Bu şekilde ham halde adaya getirilen Amerikan bezi yerel üretim için bir bakıma tedarik malzemesine dönüşüyor ve başka bir eşyanın üretimi için kullanılıyordu.

Kıbrıs’ta Amerikan bezi sahibi olan kişilerin bir kısmı adaya Osmanlı payitahtı İstanbul, Mısır-Reşid, Suriye-Haleb, Habeş gibi yerlerden gelmişlerdi. Diğerleri ise çoğunlukla Lefkoşa’da ikamet etmekteydiler. Lefkoşa yanında Baf, Labta, Lefke, Tuzla İskelesi ve Hirsofu gibi adanın idari merkezi Lefkoşa’dan uzakta bulunan taşra kazalarının köylerinde ikamet eden kişiler de bu kumaşa sahipti. Böylece merkez Lefkoşa’dan başlamak üzere Amerikan bezi Baf-Ahtimo kasabası, Hirsofu-Poli köyü, Lefke-Evrihu köyü, Girinye-Labta-Ayatotero Mahallesi’ne kadar yayılmıştı. Amerika’nın sanayi mamulleri üzerinden yürüyen küresel ticareti, 19. yüzyıl boyunca Osmanlı adası Kıbrıs’ın taşrasındaki kasaba ve köylere kadar uzanmıştı. 1834-1883 yılları arasında Kıbrıs, Amerika’nın kapitalizm eksenli küresel ticaretinin uydularından biri olmuş, bu durum ada içerisindeki üretim/tüketim iklimini olumsuz etkilemiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

1.1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret Düvel-i Ecnebiye Defteri (BOA. A.DVN.DVE.) Dosya no: 11/A, Gömlek no: 52; Dosya no: 26 Gömlek no: 71.

Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi (BOA. HR.MKT.) Dosya no: 89, Gömlek no: 85. Lef 1; Dosya no: 525, Gömlek no: 49.

Hazine-i Hassa İradeler (BOA. HH. İ.) Dosya no: 61, Gömlek no: 2874.

Cevdet Sıhhiye (BOA. C.SH.) Dosya no: 9, Gömlek no: 436.

Taşra Evrakı, Kıbrıs (BOA. TŞR. KB.) Dosya no 191 Gömlek no 245; Dosya no 191 Gömlek no 249.

1.2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi (KB.MAA.KŞS)

1.2.1. Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri (KŞS)

KŞS, 31/113-1; KŞS, 35/33-1; KŞS, 35/39-1; KŞS, 36/45-1; KŞS, 36/46-2; KŞS, 38/1-1; KŞS, 38/8-1; KŞS, 38/39-1; KŞS, 38/54-1; KŞS, 39/95-1; KŞS, 40/133-1; KŞS, 40/179-1; 41/43-2; KŞS, 42/59-1; KŞS, 42/71-1; KŞS, 42/116-1; KŞS, 42/154-1; KŞS, 43/3-1; KŞS, 44/3-2; KŞS, 44/20-1; KŞS, 44/23-1; KŞS, 44/60-2; KŞS, 44/86-1; KŞS, 44/121-1; KŞS, 45/98-1; KŞS, 45/121-2; KŞS, 46/54-1; KŞS, 46/79-1; KŞS, 46/109-1; KŞS, 47/35-1; KŞS, 47/136-1; KŞS, 47/152-1; KŞS, 47/176-1; KŞS, 49/24-2; KŞS, 49/155-1; KŞS, 50/83-2; KŞS, 51/123-1; KŞS, 53/36-2; KŞS, 53/46-3; KŞS, 53/57-3; KŞS, 53/65-1; KŞS, 53/73-2; KŞS, 53/123-2; KŞS, 53/172-1; KŞS, 54/48-3.

1.2.2. Zabıt Defterleri

32 Numaralı Zabıt Defteri (Değirmenlik Şer'iyeye Sicili) DŞS., 32/142-1.

1.2.3. Vakfiye Defterleri

4 Numaralı Kara Kaplı Vakfiyye Kaydı Defteri (KKVD.), 184-1.

1.3. The National Archives / Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Arşivi Kıbrıs Konsolosluğu Vesikaları

Despatches From United States Consuls in Cyprus, 1835-1878, Vol. 1-2, Microcopy no. T-463, The National Archives National Archives and Records Service General Services Administration, Washington, 1960.

1.4. The National Archives / Birleşik Krallık Ulusal Arşivi Vesikaları (NA.)

British House of Commons Parliamentary Papers 1862, Commercial Reports Received at The Foreign Office From Her Majesty's Consuls Between January 1st and June 30th 1862. Printed by Harrison and Sons, London.

British House of Commons Parliamentary Papers 1866, Commercial Reports Received at The Foreign Office From Her Majesty's Consuls During the Year 1865 (In continuation of Reports presented up to July 1865, inclusive). Printed by Harrison and Sons, London.

British House of Commons Parliamentary Papers 1873, Reports From Her Majesty's Consuls on The Manufactures Commerce &c. of Their Consular Districts, (Presented to both Houses of Parliament by Command of Her Majesty August 1873). Printed by Harrison and Sons, London.

British House of Commons Parliamentary Papers 1874, Commercial No.22 (1874) Reports From Her Majesty's Consuls on The Manufactures Commerce &c. of Their Consular Districts, Part IV, (Presented to both Houses of Parliament by Command of Her Majesty August 1874). Printed by Harrison and Sons, London.

British House of Commons Parliamentary Papers 1875, Commercial No.17 (1875) (Trade Repors) Reports From Her Majesty's Consuls on The Manufactures Commerce &c. of Their Consular Districts, Part VI, (Presented to both Houses of Parliament by Command of Her Majesty August 1875). Printed by Harrison and Sons, London.

2. Kitap ve Makaleler

Akdağ, A. (2019). *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi* (1453-1559). C. 2, Cem Yayınları.

Ayhan, E. (2024). 1861-1865 Amerikan İç Savaşı'nın Birleşik Krallık Gazetesi The Sun'a Yansımaları. *Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni*, 3(5) 85-105. <https://doi.org/10.60051/medbel.1402772>.

- Bağış, A. İ. (1983)., *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler: Kapitülasyonlar-Berathlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*. Turhan Kitabev..
- Bozkurt, F. (2013). Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11(22) 193-229.
- Cheung, G. W., & Rensvold, R. B. (2002). Evaluating goodness-of-fit indexes for testing measurement invariance. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 9(2), 233–255. https://doi.org/10.1207/S15328007SEM0902_5
- Cobham, C. D. (1908). *Excerpta Cypria: Materials for a History of Cyprus*. Cambridge University Press.
- Çalan, Z.G.E & Ercoşkun, T. (2022). The Times’a Göre Cesnola Kardeşlerin Kıbrıs’taki Arkeolojik Kazı Faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, (OTAM)*, 51, 127-140.
- Çelik, C. (2021). The American Consul Cesnola Brothers and the Fate of Antiquities in Ottoman Cyprus. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, s.265-296. <https://doi.org/10.29029/busbed.945630>.
- Çelik, C. (2022). İngiltere Konsolosu Niven Kerr’in 1845-1846 Yıllarına Ait Raporlarına Göre Kıbrıs’ta Üretim, İhracat ve İthalat. *Tarih Okulu Dergisi*, 56, 189-225.
- Çetinkaya, N. (2024). *Kıbrıs Mutasarrıflığı (1861-1878)*, [Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=cr4SkWLaRMhkDRBjqthpsdQWClSi8FYGT9E8_R12K0GDOxYLYa-wRaMSr3j1GiOr.
- Çiçek, K. (1998). Tanzimat ve Şer’iat: Namaz Kılmayanlar ve İçki İçenlerin Takip ve Cezalandırılması Hakkında Kıbrıs Muhassılı Mehmet Tal’at Efendi’nin İki Buyrulduzu”. (Ed.) K. Çiçek, A. Saydam, *Kıbrıs’tan Kafkasya’ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet* içinde (ss.241-255). Derya Kitabevi.
- Çoruh, H. (2008). *II. Mahmud Döneminde Kıbrıs’ın İdarî, İktisadî ve İctimaî Yapısı (1808-1839)*. [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=-Z0vbSUGrhM9fXoGkRe6Q-fmJ_jUob0bmaGpTYScOa4AQIFG4jOFxINFs2g_ixji.
- Demiryürek, M. & Yazar, H. (2017). Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Kıbrıs’ta İngiltere Konsolosluğu (1700-1800). *Belleten*, 81(290) 89-134. <https://doi.org/10.37879/belleten.2017.89>.
- Demiryürek, M. (2012). 1826 Düzenlemesinden Sonra Kıbrıs İhtisâb Rûsûmu (1828-1838), *Belleten*. 76(276), 553-606. <https://doi.org/10.37879/belleten.2012.553>.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitabevi.
- Diamond, J. (1962). *The Economics of Cyprus A Survey to 1914*. McGill University Press.
- Durmaz, O. G. (2022). Amerikan Raporları Üzerinden Osmanlı Pamuklu Ürünler Piyasasına Kısa Bir Bakış, *Belgi*, 23(1) 305-322. <https://doi.org/10.33431/belgi.931906>.
- Eldem, E. (2011). Kapitülasyonlar ve Batı Ticareti, (Ed.) Suraiya Faroqhi, çev. Fethi Aytuna, in *Türkiye Tarihi: Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839* içinde (ss. 341-396), C.3, Kitap Yayınevi.
- Eldem, V. (1994). *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eldem, V. (1994). *Osmanlı İmparatorluğu’nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tedkik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Erdönmez, C. (2011). Tanzimat Devrinde İngiltere Konsoloslarının Kıbrıs’taki Faaliyetleri (1839-1856). *Bilig*, 58 91-118.
- Erdönmez, C. (2014). Tanzimat Devri’nde Kıbrıs’ta Azat Edilmiş Kölelerin Hukukî ve Sosyo-Ekonomik Durumları (1839-1876). *Belleten*, 78(282) 699-756. <https://doi.org/10.37879/belleten.2014.699>.
- Erol, M. (1980). Amerikan Trablusgarp İlişkileri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 13(24) 129-155. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000023.
- Fendoğlu, H. T. (2002). Osmanlı-A.B.D Ticarî İlişkileri. Hasan C G. (Ed.), *Türkler* içinde (ss.270-282), C. 14, Yeni Türkiye Yayınları.
- Fidan, M. (2019). Osmanlı Devleti’nin Dış Ticaretinde Kullandığı 1862 Tarihli Gümrük Tarife Defteri: Amerika Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1) 429-448. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.538761>.
- Gordon, L. J. (1932). *American Relations with Turkey 1830-1930: An Economic Interpretation*, University of Pennsylvania Press. <https://holisarchives.lib.harvard.edu/repositories/11/resources/10264>.
- İnalçık, H. (1993). *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler*, Eren Yayıncılık.
- İnalçık, H. (2008). *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kasaba, R. (1993). *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi: Ondokuzuncu Yüzyıl*, (çev. K. Emiroğlu), Belge Yayınları.
- Kasapoğlu, M. K. (2006). *1295 H. (1877 M.)-1300 H. (1884 M.) Tarihli Değirmenlik Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonlu Metni*, [Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi].
- Kaya, B. (2023). *Antalya Şer’iyye Sicillerinde Yer Alan Tereke Kayıtlarına Göre Antalya’nın Giyim-Kuşam Kültürü*, [Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi].

- Kızılkaya, O & Akay, T. (2017). XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kıbrıs'ta Çekirge İstilasına Karşı Alınan Tedbirler. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 171-193.
- Köprülü, O. F. (1987). Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri. *Belleten*, 51(200) 927-947.
- Kurat, A. N. (1959). *Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)*, Doğu LTD Şirketi, Ankara.
- Kurat, A. N. (1970a). Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri (1774-1816). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2-3) 175-213.
- Kurat, A. N. (1970b). Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Münasebetlere Ait Arşiv Vesikaları. *Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(8) 282-321.
- Kütükoğlu, M. S. (1992). Tanzimat Devrinde Yabancıların İktisâdî Faaliyetleri. (Yay. haz.) Hakkı Dursun Yıldız, 150. Yılında Tanzimat içinde (ss.91-138). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kütükoğlu, M. S. (1996). "Gümrük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.14 (ss.263-268), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kütükoğlu, M. S. (2018). *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Michael, M. N. (2012). The Archive of the United States' Consulate in Ottoman Larnaca: A Preliminary Report. E. Balta, T. Stavrides, I. Theocharides (Ed.), in *Histories of Ottoman Larnaca* (pp.381-395). The Isis Press.
- Muahadat Mecmuası*, C.2, Cüz 1, Hakikat Matbaası, İstanbul, 1294.
- Oğuz, G. (2014). Tereke Kayıtlarının Güvenilirliği ve Kadıların Mirastan Mal Kaçırma Yöntemleri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(1) 409-426.
- Önsoy, R. (1989, 31 Ekim-3 Kasım). *Tanzimat Dönemi İktisat Politikası*. [Sözlü bildiri]. Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 255-262.
- Özcan, T. (2005). Muhallefât. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 405-406.
- Özkul, A. E. (2011a, 6-9 Nisan 2011). *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adasında Amerikan Konsolosluğu ve Faaliyetleri*. [Sözlü bildiri]. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihi: I. Uluslararası Lefke Avrupa Üniversitesi Tarih Kongresi, KKTC, 149-160.
- Özkul, A. E. (2011b). Lefkoşa Şer'iye Sicillerine Göre 18. Yüzyılda Akdeniz Ticaretinde Kıbrıs Adasının Önemi. *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 16(39) 31-59.
- Özkul, A. E. (2011c, 2010, 21-23 Ekim). *Osmanlı Devleti İdaresinde Kıbrıs Adasında Yün (Yapağı) Üretimi ve Ticareti*. [Sözlü bildiri]., 2. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu. Ankara. 175-208.
- Öztürk, M. (1991). Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili. *Belleten*, 55(212) 87-100. <https://doi.org/10.37879/belleten.1991.87>.
- Öztürk, S. (1995). *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, İstanbul. Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Özveren, E. (1997). Marsilya Ticaret Odası Belgelerinde Ondokuzuncu Yüzyıl Öncesi Kıbrıs. *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 3(1) 13-25.
- Pakalın, M.Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C.2-3, Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi.
- Pease, L. W. (2002). *The Diaries of Lorenzo Warriner Pease 1834-1839: An American Missionary in Cyprus and his Travels in the Holly Land, Asia Minor and Greece*. Rita C. Severis (Ed). Ashgate.
- Samani, H. (2017). Tanzimat Döneminde Kıbrıs Ticareti. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(4) 790-814.
- Syrett, E.F. (1998). İzmir'de Pamuk ve Kumaş Ticareti (18. Yüzyılın İkinci Yarısından 19. Yüzyıl Başlarına). Çağlar Keyder, Faruk Tabak (Ed.). *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticarî Tarım* içinde (ss.101-118.) çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Syrett, E.F. (2010). "Americans in the Mediterranean in the Late Eighteenth and Early Nineteenth Centuries Concluding Remarks", Silvia Marzagalli, James R. Sofka and John J. McCusker (Ed.). in *Rough Waters: American Involvement with the Mediterranean in the Eighteenth and Nineteenth Centuries* (pp.221-232). Liverpool University Press.
- Şener, A. (1990). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*. İşaret Yayınları.
- Turgay, A. Ü. (1982). Ottoman-American Trade During the Nineteenth Century. *Osmanlı Araştırmaları*, 3, 189-246.

EKLER

Ek-1. Terekesinde Amerikan Menşeli Mal Bulunan Müslüman Erkek Şahıslar

İsim	İkâmet Yeri	Meslek	Tereke Toplamı	Eşya Türü	Miktarı	Birim ve Tutar Toplamı	Diğer Bezler ve birim fiyatları	Kaynak ve Tarih (KŞS)
Ahmed Efendi b. Mehmed Salih	İstanbul Galata Kılıç Ali	Tüccar	33.496 k 28 p	Amerika bezi	15 top	97.8 k (1.467 k)	Kâdıköyü alacası 8 top, Kethüdâ işi çenber-i değirmi, 20 adet, Sağır Kethüdâ işi değirmi 36 adet (tümü:338 k), Alaca dimi endâze 416 adet 55.7 k, İşleme gezi 5 top 100 k, Çeker 13 top 63 k, Kethüdâ işi çenber 11 top 55.5 k, Yenikapı çenber 7 top, Değirmi 11 adet (tümü: 324 k 26 p), Kethüdâ işi çenber-i değirmi 197 adet 2.5 k, Kırcalı değirmi 66 adet, Fes 17 deste (tümü: 3712 k), Lâhûrakî 1 adet 70 k, Mersunya 12 top 33 k, Antalya alacası 6 top 12 k, Lâhûrakî 4 adet 35 k, Selîmiye 2 top 130 k, Ahmediyye şal 7 adet 10 k, İngiliz şalı 1 adet 60 k, Kebîr sarka 57 adet 2.6 k, Ufak sarka 5 adet 16 k, Simli sarka 12 adet 32 k, Kadife sarka 11 adet 20 k, Velene 6 adet 10 k, Kırcalı 19 adet 9.47 k, Kethüdâ işi 71 adet 3 k, Batiste 805 zirâ' 0.7 k,	35/39-1 12 Mart 1834
Bafî el-Hâc Hüseyin	Lefkoşa	Belirtilmemiş	269.759 k	Amerikan bezi	1 top	Bu eşyaya tereke	Yerli cedîd basma takım 1	38/1-1 ve 38/8-1

Efendi b. Mustafa	Arab Ahmed Paşa Mh.		37 p	Amerikan bezi cedîd basma takım Amerikan bezi şilte Amerikan bezi basma seccâde	1 adet 2 adet 1 adet	yazımı esnasında, daha önceden babaları tarafından kızları Şerife ve Akile hanımlara bağışlanıp idaresi vasiye emanet edildiği için fiyat biçilmemiştir	adet, Küçük cedîd basma yorgan yüzü 9 adet, Penbe zâr çarşeb 1 çift, Fitilli çarşeb 1 adet, cedîd baş çarşebi 4 adet, Şalvarlık Frenk basması 1 parça, Cedîd Selimiye yorgan 1 adet, Çitârî 3 top,	11 Mart 1839
Sâbık Leymosun zâbiti İbrahim Ağa Halil ³²	Lefkoşa Debbâğhâne Mh.	Eski Zâbit (Şirket sahibi ve ortağı)	112.587 k 38 p	Amerika bezi	250 top ³³	87 k (21,750 k)	Müsta'mel beyâz ihrâm 1 adet 60 k, Dülbend sırma kenâr şal 1 adet 40 k, Çuka yeşil hardâli, 1 adet 39 k, Müsta'mel çuka kukuleta 1 adet 91 k, Çuka neversim 1 adet 50 k, Siyah çuka hardâli 1 adet 91 k	38/39-1 20 Ağustos 1839
Kıbrısı Mehmed b. Süleyman	Baf kazası Ahtimo kasabası	Belirtilmemiş	20.706 k 12 p	Amerikan bezi	28,5 zirâ*	1.3 k (37 k, 2 p) ³⁴	Siyah basma 23.5 zirâ* 2.19 k, Sarılı basma 7 zirâ* 1.7 k, Kırmızı dimi 30 zirâ* 1.34 k, defa' basma 36.55 zirâ* 1.45 k, Dimi 7.5 zirâ* 2 k, defa' basma 31 zirâ* 1.61 k, defa' basma 40 zirâ* 1.25 k	40/133-1 7 Mart 1846
Hüseyin Çavuş b. Hasan	Lefkoşa- Debbâğhane Mh.	Belirtilmemiş Yorgancı (?)	10.597 k	Amerikan bezi	6 top	67.5 k (405 k)	Sağır yorgan 98 adet 6.44 k, Kebîr yorgan 75 adet 9.77 k, Kebîr şilte 6 parça 19 k	42/95-1 24 Kasım 1850
Tüccârbaşı merhûm el-Hac Ömer Efendi utekâsından Zenciyü'l- asl Mercan	Lefkoşa Ömeriye Mh.	Belirtilmemiş Azatlı Köle (Tuhafiyeci)?	6.707 k	Amerikan bezi Diğer Amerikan bezi Amerikan bezi	2 top 1 top 1 top -	40.5 k (81 k) 70 k 44 k 45.5 k	Alaca bez 2 top 23.75, Kamerî top 36 k, Basma top 4 adet 50 k, Bez parça 2 adet 17.5 k, Basma parça 6 adet 10	43/3-1 20 Ağustos 1853

³² Eski Leymosun zâbiti İbrahim Ağa b. Halil'in terekesinde görülen 250 top Amerikan bezi, tespit edebildiğimiz kadarıyla en yüksek miktarı göstermektedir. Diğer eşyası içinde kumaş cinsinden olanlar ticarî değil kişisel eşyasıdır. Ortağı Hâfız Efendi'yle kurdukları şirketleri vasıtasıyla Amerikan bezi yanında demir ve penbe (pamuk) ticareti de yapıyordu. Tuzla iskelesindeki mahzeninde kantar fiyatı 100 kuruş olmak üzere toplam 7.700 kuruş fiyat biçilen 100 kantar İngiliz demiri mevcuttu. Aynı yerde Mehmed Bey mahzeninde kantar fiyatı 920 kuruş olmak üzere toplam 37.878,5 kuruş fiyat biçilen 41 kantâr 31 kıyye penbe mevcuttu. KŞS, 38/39-1.

³³ Terekede yer alan 250 top Amerikan bezi için tereke matrahından "ihtisâbiyye 250 kuruş" ödenmiştir. Mehmet Demiryürek (2012, s.562) bu vergilendirmeye değinmiş fakat vergiye tabi bezin "Amerikan bezi" olduğunu zikretmemiştir.

³⁴ 21 Temmuz 1846'da müzayede ile satılan terekede meblağ 37,5 kuruş olarak kaydedilmiştir. KŞS, 40/179-1.

³⁶ El-Hâc Mehmed İnâni'nin mesleği belirtilmemiş olmasına rağmen, gerekçesinde Poli köyünde "*bir bâb mülk menzil ile ondan müfrez bir bâb bakkâl dükkânı*" vardır. İkisine 4000 kuruş olmakla biçilmiştir. KSS. 44/60-2.

Hacı Ali Usta b. Ömer b. Abdullah	Lefkoşa Tahte'l- kal'a Mah	Belirtilmemiş (Tüccar)?	50.084 k 39 p	Amerikan bezi	1 top	66,5 k	Çuka 4 zirâ' 4 rub' 38 k, Def'a çuka 7 zirâ' 3 rub' 40 k 5 p, Yerli basma sofra 3 parça 8.33 k	45/121-2 31 Aralık 1861
el-Hac Halil Efendi b. Basmacı el- Hâc İbrahim b. Ali	Lefkoşa Arab Ahmed Paşa Mh.	Tüccar	564.051 k 12 p	Amerikan bezi çarşeb Amerikan enfiye (8 ayrı kalemde toplam 428.5 kıyye)	4 adet	20.25 k (81 k) 6.94 k (2.972 k 5 p)	Basma 3 parça 25.1 k, defa' basma 1 top 53 k, defa' basma 1 top 53 k	46/109-1 24 Mart 1863
el-Hac Halil Efendi b. Basmacı el- Hâc İbrahim b. Ali	Lefkoşa Nevbethâne Mh.	Bakkal	39.639 k 18 p	Amerika ve sucuk enfiyesi	- 53.5 kıyye	18 k (963 k)	Beyrut yazması 9 adet 3.05 k, Beyrut yazması 66 adet 2.60 k, Kamerî 26 zirâ' 1.88 k	47/176-1 26 Haziran 1867
Mustafa Efendi b. el-Hâc Feyzullah b. el-Hâc Mahmud Ağa	Lefkoşa Tophâne Mh.	Belirtilmemiş (Şirket sahibi ve ortağı) ³⁷	100.734 k 10 p	Amerikan bezi	3 parça	16.16 k (48,5 k)	Alaca çarşeb 4 adet 16 k, defa' alaca çarşeb 1 adet 30 k, defa' alaca çarşeb 2 adet 28.5 k, Basma yorgan 1 adet 65 k 10 p, defa' yorgan 1 adet 37 k, Basma 3 parça 15 k, Kamerî 2 parça 10 k, alaca 1 top 40 k, hind ipliği bezi 1 top 60 k	50/83-2 19 Mayıs 1871
Mehmed Kamilî Efendi b. Muharrem Ağa	Lefkoşa Haydar Paşa Mh.	Belirtilmemiş (Tüccar/ Tuhafiyeci)?	830.047 k ³⁸	Amerikan bezi	1 top	56 k	Basma (20 ayrı kalemde) 11 top 613 yarda) 2 k-32 p- 4 k 1 p, Siyah basma 32.5 yarda 3 k. 1 p, Cankur (14 ayrı kalemde) 16 top 2 parça 51.36 k, Kamerî 2 top 75.5 k, Parlak Kamerî 2 top 45 k., Döşemelik basma (4 ayrı kalemde) 170 yarda 7 k, Bağlı basma 27.5 yarda 7 k, Çuka 5.5 zirâ' 60 k, Kamerî 1	53/46-3 11 Ağustos 1878

³⁷ Mustafa Efendi b. el-Hâc Feyzullah b. el-Hâc Mahmud Ağa, şirket sahibi ve ortağı idi. "Şeriki Hasan Efendi beynlerinde câri olan şirkette" 50.000 kuruş sermayesi vardı. Ayrıca Basmacılar çarşısında 3, Tophane Mahallesinde 1 mülk dükkânı; Hirsofi köyü merkezinde Piskopyano adıyla bilinen 1 mülk su değirmeninin de sahibiydi. KŞS, 50/83-2.

³⁸ Tüccar Mehmed Kamilî Efendi'nin mal varlığı, dönemin şartları itibarıyla oldukça yüksek bir meblağa tekabül etmekle birlikte; borçları mal varlığından fazla çıktığından mirasçıları eşi, babası ve iki çocuğu miras haklarından vazgeçmişler ve mallarının açık arttırma yoluyla satılarak alacaklılar arasında alacak miktarları oranında paylaştırılmasını istemişlerdir. KŞS, 53/46-3.

							top 136 k, Kameri 1 top 137 k, Kameri 0.5 top 71 k, Şama alacası 1 top 22 k, Trablus taklidi kuşak 2 adet 41 k, Astarlık bez 13 top 56 k 10 p, İskenderiye kuşağı 6 adet 75.33 k, Delikli keten basması 18.5 yarda 4.5 k, defa' keten basması 37 yarda 4 k 25 p, Bir miktar badiste basma 1 parça 16 k	
Osman b. Veliyüddin	Lefkoşa Debbâğhane Mh.	Yorgancı	10.473 k 30 p	defa' kırmızı Amerikan bezi 1 top	85 k	1.014 k 20 p	Yorgan 55 adet 37 k, Beyaz yorgan 6 adet ve siyah yorgan 3 adet ve kırmızı yorgan 4 adet 30 k, Kırmızı yorgan 3 adet 22 k, defa' yorgan, Frenk basması 3 adet 45 k, Yerli bezi yorgan 2 adet 45.5 k 10 p, Kırmızı yorganlık yerli bezi 52 adet 17 k 28 p, Yerli basması yorgan yüzü 100 adet 6 k 30 p, defa' yerli bezi yorgan yüzü 17 adet 6.47 k	53/57-3 19 Nisan 1880
Deli İbrahim b. Osman b. Abdullah	Lefkoşa Ebu Kavuk Paşa Mh.	("Deli")	954 k 20 p	Amelikan bezi	İplik ile ³⁹	(135 k)	Bir miktar eski elbise	53/73-2 18 Aralık 1880
Ahmed b. Ramazân b. Abdullah	Lefkoşa Câmî'--i Cedid Mh.	Yorgancı	6.126 k 30 p	Amelkan bezi kırmızı orta yorgan Beyaz Amelkan bezi yorgan Amelkan Dikilmiş Amelikan	18 adet 4 adet 2 adet 4 adet	37 k 30 p (871 k 30 p) 30 k 10 p (141 k) 28 k (112 k) 5.1 k (51 k 10 k)	Yerli bezi orta yorgan 10 adet 50, Siyah orta yorganı 7 adet 36 k 10 p, Frenk basması yorgan 4 adet 37 k, defa' yerli bezi yorgan 3 adet 50 k, Yerli bezi kebîr yorgan 2 adet 57.5 k, defa' kebîr yorgan 3 adet 41 k, defa' yerli bezi	53/172-1 15 Eylül 1883

³⁹ Deli İbrahim b. Osman'ın, terekesinde yer alan Amerikan bezi için Tüccâr Hemstoğlu veled-i Hırstoğlu'ya 135 kuruş borcu vardı.

							yorgan 3 adet 50 k, Basma yorgan 1 adet 45 k	
Hüseyin Ağa b. Hasan b. Abdullah	Lefkoşa Ömeriyye Mh.	Yorgancı	3.920 k 10 p	Amelikan bezi Amelikan	13 adet 38.5 k 1 parça	616 k (3 parça diğer bezlerle 15 k)	Yorgan yerli bezi 3 adet Amelikan bezi 13 adet 38.5 k, Yorgan yüzü 2 adet, Amelikan 1 parça, Kırmızı bez 1 parça 15 k, Yorgan pamuğu 225 kıyye 100 dirhem, 3 k 25 p	54/48-3 4 Nisan 1885

Ek-2.

Terekesinde Amerikan Menşeli Mal Bulunan Müslüman Kadın Şahıslar

İsim	İkâmet Yeri	Meslek	Tereke Toplamı	Eşya Türü	Miktarı	Birim ve Tutar Toplamı	Diğer Bezler ve birim fiyatları	Kaynak ve Tarih
Necibe bint-i Hacı Süleyman Ağa	Lefkoşa Tophane Mh.	Belirtilmemiş	5.690 k 10 p	Amelika n	1 adet (1 adet Çarşeb tülbind ile)	17 k 10 p		44/20-1 10 Aralık 1854
Ayşe bint-i Ali b. Ömer	Lefkoşa Ömeriyye Mh.	Tuhafiyeci ⁴⁰	124.848 k 10 p	Amelika n	1 top	65 k		44/86-1 20 Aralık 1854
Hadice Hanım ibnetü'l müteveffa Sarraczâde el-Hac Mustafa Efendi b. Abdullah	Lefkoşa Arab. Ahmed Paşa Mah.	(Ev hanımı?)	14.381 k	Amerika n bezi baş çarşebi	3 adet	66 k (200 k)	Şalî çarşeb 2 adet 150 k, Şalî 1 parça 80 k, Hilâlî gömeklik 1 top 130 k, Bürüncek gömeklik 7 top 107.14 k, İdâre çarşeblik 1 top, İdâre iç donu 2 adet 100 k, İdâre çarşeblik 3 top 66.6 k, Seccâde 1 adet 120 k	46/54-1 16 Ekim 1862
Habeşi Zeyneb bint-i Abdullah ⁴¹	Lefkoşa- İbrahim Paşa Mh.	(Ev hanımı?) Cariye	2.359 k	Amerika n bezi baş çarşebi	1 adet	22,5 k	Pamuk çarşeb 1 adet 14 k 10 p, Minder 1 adet, yasdık 5 adet 50 k	46/79-1 28 Kasım 1862
Penbe bint- i Biber Ali b. Hasan	Lefkoşa Tahte'l-kal'a Mh.	Belirtilmemiş	6.266 k	Amerika n ve idare çarşeb	10 adet	60 k (600 k)	Entari 9 adet 100 k, Harîr şal çarşeb 4 adet 200 k, Kamerî baş çarşebi 3	47/35-1 28 Haziran 1864

⁴⁰ Ali Kızı Ayşe'nin mesleği belirtilmesede rağmen oldukça varlıklı bir kadındır. Çok sayıdaki borçlularından hareketle tuhafiyecilik yaptığı tahmin edilmektedir. Tereke yazımı esnasında evinde tespit edilen paraya ilave olarak gömülü paraları da tespit edilmiştir. "Tepe deliğinde medfun olub bir kuta' teneke derununda bulunan meblağ 50.811 kuruş" terekesine dahil edilmiştir. KŞS 44/23-1.

⁴¹ Habeşi Zeyneb bt. Abdullah Zenci Mercan b. Abdullah'ın eşiydi. Verâseti mevlâsı Mollâ-zâde müteveffâ Hacı Osman Ağa'nın oğlu olduğu halde babasından önce vefat eden Mehmed Efendi'nin büyük oğlu Hüseyin Efendi ile Hacı Osman Ağa'nın kendinden evvel vefat eden Namık Efendi'nin İskenderiye'de yaşadığı haber alınan Ahmed Efendi'ye intikal etmişti. Ahmed Efendi Kıbrıs'a gelinceye kadar kendisine Kıbrıs mutasarrıfı Tevfik Paşa'ya vekâleten Zaptiye Çavuşu Molla Ahmed b. Osman vasi ve kayyım tayin edilmişti. KŞS,46/79-1.

							adet 50 k, Çiçekli yorgan 2 adet 150 k, Bez 1 top 50 k, Mecidiye 1 top 80 k, Basma 15 zirâ' 4 k, Soğuk bezi basma 1 top 30 k	
--	--	--	--	--	--	--	--	--

Ek-3.

Tablo 5. Terekesinde Amerikan Bezi Bulunan Gayrimüslim Erkek Şahıslar

İsim	İkâmet Yeri	Meslek	Tereke Toplamı	Eşya Türü	Miktarı	Birim ve Tutar Toplamı	Diğer Bezler ve birim fiyatları	Kaynak ve Tarih
İlyâ v. Yasef	Lefkoşa Ayandoni Mh.	Belirtilmemiş	1.894 k	Amerikan bezi	43 zirâ'	1.25 k (54 k 30 p)	Müslin 14 zirâ' 1.5 k, Dimi 171.5 zirâ' 1.12 k, Dimi kanun 80 zirâ' 1.62 k, Frenkârî basma 21 zirâ' 1.23 k, defâ' bez 14 zirâ' 0.57 k, Yerli Alaca 5 top 10 k, boya bezi 6.5 top 7 k,	41/43-2 23 Ocak 1847
Haci Hanna v. Haci Salamon	Lefke kazası Evrihu köyü	Belirtilmemiş	35.689 k	Amerika Çarşeb	1 adet	12 k	Kettân çarşeb 1 adet 100 k, Penbe çarşeb 1 adet 20 k, müstamel penbe çarşeb 1 adet 15 k	42/59-1 23 Şubat 1850
Haci Petri v. Haci Salamo	Lefkoşa Ayaluka Mh.	Tüccar	14.802 k	Amerika bezi	9 top	33.33 k (300 k)	Frenkkârî basma 70 kıt'a 7.85 k, dimi 36 kıta 580 yarda (İngiliz arşın) 1.12 k, defâ' basma 118 zirâ' 1.89 k, Telli dimi 73 yada 2.7 k, diğer dimi 146 yarda 1.37 k, Merinos 1 top 130 k, Siyah Beyrut bezi 14 top 14.28 k, Boyalı badiste 4 top 30 k, diğer dimi 12 kıta 16.6 kŞâlî 15 zirâ' 4 k, Beyaz Badiste 2.5 top 40 k, Timî bezi 17 top 11.76 k, Kırmızı bez 5 top 18 k, Kıbrıs-kârî hâkî 5.5 top 18.18 k, Dürzî dağı alacası 4 top 15 k, Gülmez Çitârî	42/71-1 19 Haziran 1850

19. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nin Kıbrıs'taki Ticarî Faaliyetleri (Yapağı İthalı ve Amerikan Bezi İhracı Çerçevesinde)

							3.5 top 21.4 k, diğer Dimi 4 top 30 k	
Basmacı Hacı Yanaki v. Zorzi	Lefkoşa Ayasava Mh.	Basmacı	5.863 k	Amerika bezi	17 top	65 k (1.105 k)	Mavili basma 11 parça 9 k, diğer yorganlık 220 parça 5.45 k	42/116-1 22 Mart 1851
Kaşıyano veled-. Pavli	Lefkoşa Ayayanni Mh.	Belirtilmemiş (Tüccar?)	23.886 k 22 p	Amerika bezi Kırmızı Amerikan bezi	6 top 1 parça	40 k (240 k) 30 k	Kamerî 405 top 60 k, Pazen 0.5 top 34k, Frenk yazması 20 adet 4 k, Şâlî 1 top 120 k, Basma 3 top 40 k, Espinato (?) 2 top 40 k, alaca bez 3 top 20 k, Çitârî 2 parça 30 k, Enli basma 1 adet 10 k, enli basma 1 top 120 k	42/154-1 19 Eylül 1851
Nikola v. Hacı Yanni	Lefkoşa Baş Mh.	Belirtilmemiş (Tuhafiyeci?)	18.204 k 20 p	Amerikan	4 top	48 k (192 k)	Dimî perde 30 adet 1.3 k, Dülbend top 4 adet 33 k, Enî bez perde 30 adet 1.3 k	43/4-1 30 Ağustos 1853
Hacı Yorgi v. Sava	Lefkoşa Ayayanni Mh.	Belirtilmemiş (Tuhafiyeci?)	34.301 k 10 p	Amerikan bezi	2 top	45 k (90 k)	Dimi 46 parça 1.37, Selimiye dimi 200 parça 1.62 k, Şatranç dimi 35 zirâ' 1.48 k, Beyaz ve kırmızı Safrankârî basma 9 top 111.11 k, diğer basma 5 top 80 k, defa' basma 20 top 50 k, Siyah dimi 3 top 75 k, Yerli alaca ve beyaz bez 7 top 15 k, Hümâyûn 22 top 8.5 k, Çuka 7 zirâ' 58.2 k, Merinos 12 top 18.75 k	44/3-2 9 Ağustos 1854
Migelli v. Mihaili v. Migelli	Tuzla İskelesi	Çangar	207.430 k 20 p	Amelikan bezi (fi 55)	13.5	55 k (742.5 k)	Labta bezi ve alaca 66 top 16 k, dimi koton 12 top 80 k, Dimi koton 8 top 55 k, defa' dimi koton 2 top 110 k, Basma 17 top 45 k, defa' basma 16 top 80 k, Ligon 40 zirâ' 4 k, Merinos	44/121-1 2 Haziran 1857

							2.5 top 180 k, al bez 2 top 60 k, Telli dimi koton 7.5 top 35 k, alaca 8 top 22 k, Sırmalı salta 2 adet 60 k, Çuka salta 1 adet 30 k, Frenk dimisi 3 top 50 k, Beyrut bezi 3 top 45 k, Kameri 9 top 60 k, Frenk bezi 0.5 top 200 k,	
Ermeni Milletinden Melikon v. Kigarko v. Atam	Aslen İzmirli 12 senedir Lefkoşa Ermeni Mh.	Belirtilmemiş Tüccar (?)	32.616 k 22 p	Amerikan bezi Astarlık Amerikan bezi (f. 92)	1 top 7 libre 6,5 top	35 k 92 k (598 k)	7 libre bez 7 top 80 k, Astarlık kameri 3 top 80k, A'lâ cinsinden kameri 2.5 top 80 k, Basma 242 yada 4 k, defa' basma 616 yada 2 k 10 p, Soğuk basma 250 yada 2 k 10 p, Pohuracı 40 yada 7 k, Siyâh atlas 3.5 zirâ' 15 k, defa' astarlık kameri 8 top 70 k, Turuncu boyalı astarlık bez 2.5 top 8 k, Döşemelik basma 100 yada 2.5 k, Bedeste 5 top 50 k,	47/136-1 11 Mayıs 1866
Mihaili v. Hacı Kostanti v. Ebkeri	Lefkoşa Ayandoni Mh.	Belirtilmemiş (Tuhafiyeci?)	63.888 k	Amerikan bezi	10 top	70 k (700 k)	Kumrî(?) bezi 10 top 90 k, Satrançlı bez 100 zirâ' 3 k, Enli basma 20 top 70 k, yazma 500 adet 3 k, defa' basma top 15 adet 60 k, Vidallo (?) sahtiyân 2 düzine 175 k, Mecidiye hakîrî 7 top 80 k, İpekli çitârî, Beyrut alacası 20 top 17 k, Kettân bezi yada 40 adet 20 k, Adi buhurakî 50 zirâ' 3 k, Harvalaş bezi 20 top 5 k, İpekli bez 150	49/155-1 18 Nisan 1869

							zirâ' 17 k, İpekli atlas 10 zirâ' 30 k, Maa ipek yün basması 150 zirâ' 6 k, Siyah çuka 30 zirâ' 46 k, defa' çuka 40 zirâ' 30 k, İstambol çevresi 6 adet 18.5 k, Badiste 2 top 32.5 k, İpekli kadife 10 zirâ' 60 k, Vale 2 top 95 k	
Çelebi Yanko v. Tercüman Haci Yorgaki ⁴²	Lefkoşa Ayandoni Mh.	Belirtilmemiş	-	Amerika bezi iç donu Amerika bezi döşek çarşebi	5 adet 1 adet	-		51/123-1 Mal tesbit tutanağı 13 Eylül 1878
Nigofido v. Nikoli v. Adam	Lefkoşa- Başmahalle Mh.	Dülger	17.776 k	Amelikan bezi	Bir miktar	27 k	Yerli bez 1 top 29 k, Kameri bir miktar 18 k, bir miktar basma 20 k	53/65-1 18 Kasım 1880
Nikoli v. Yanni v. Adam'ın	Lefkoşa Başmahalle	Çerçi	101.624 k 13 p	Amerikan bezi Amerikan bezi Amerikan bezi Amerikan bezi	4 top (fi 50 k 10 p) 1 top (fi 57 k) 1 top (fi 70 k) 76 yada (fi 71 p)	57-70 k (462 k 30 p)	Kameri 37 yada 2 k 30 p	53/123-2 30 Nisan 1882
Yorgi v. Dimitri v. Haci Yakomi	Girinye Labta köyü Ayatotoro Mh.	Belirtilmemiş (Tuhafiyeci- tüccar?)	435.506 k 3 p	Amerikan bezi	30 top 104 lodre 395,5 zirâ' 33 yada ⁴³	Top: 40,47,60,74, 80 k zirâ': 1 k 15 p, 2k 32p yada: 2.12 k (3.998 k 5 p)	Kameri 2 top İstanbul 2 top 161.25, Hind ipliği 20 paket 84 k, Harirli Mecidiye 5 top 70 k, Tire iplik 6 paket 119.5 k, Pambuk ipliği 80 kıyye 18 k, Yerli alacası 15 top 2k, Malta bezi 433 zirâ' 4 rub 20 k, Kameri 1 top 131.5 k,	DŞS ⁴⁴ 32/142-1 8 Mayıs 1883

⁴² Bu kayıt tereke olmayıp Amerikan bezi içerdiğinden dahil edilmiştir. Çelebi Yanko v. Tercüman Haci Yorgaki, eşi Avaniya bt. Haci Zaharya ile mahkemede kendisine ait mal varlığını kayıt altına aldırmasıdır. Bu tablo tereke sahiplerinin mal varlıkları arasında Amerikan bezinin oranını da tespit etmek üzere hazırlandığından, diğer şahsi eşyası burada verilmiştir: "Çukaya kaplı bir Rumeli nâfesi, cebe kürk ve çukaya kaplı bir semmûr paçası cebe kürk, çuka kaplı kısa kürk, bir çuka sako, bir şalı sako, iki pantolon, beş Hind ipliği gömlek, beş Amerika bezi iç donu, üç adet beyaz yelek, bir yün memlû döşek, adet basma yorgan ma'a çarşeb, bir Amerika bezi döşek çarşebi, bir nâmusiye, bir yün memlû baş yadığı, bir sim kablu koyun sâ'ati". Bkz. KŞS 51/123-1.

⁴³ Terekedeki Amerikan bezi 36 ayrı kaleme yazılmış olduğundan, yer tasarrufu gözetilmek üzere, değerler tarafımızdan toplanıp ortalaması alındı. Bez miktarı 17 kez top, 17 kez zirâ', bir kez adet ve bir kez yada cinsinden ölçü birimiyle kaydedilmiştir.

⁴⁴ Değirmenlik Kazası Sicil Defteri (32 Numaralı Zabıt Defteri).

							İzmir çerşebi 2 adet 113 k, Şâlî yarda 140 adet 105 k 10 p, Siyah kamerî 1 top 56 k, Badiste 39.5 zirâ' 2 k 4 p, Basma 22.5 zirâ' 58 k 33 p, Dimi katon 8 zirâ' 10 k, Basma yarda 734 adet 3 k, Kırmızı harir bez 4 semen 1 k, Astarlık bez 50 zirâ' 48 p, Alaca 3 zirâ' 6.5 k, Kadife 80 zirâ' 10 k 30 p,	
--	--	--	--	--	--	--	--	--

Ek-4.**Terekesinde Amerikan Menşeli Mal Bulunan Gayrimüslim Kadın Şahıslar**

İsim	İkâmet Yeri	Meslek	Tereke Toplamı	Eşya Türü	Miktarı	Birim ve Tutar Toplamı	Diğer Bezler ve birim fiyatları	Kaynak ve Tarih
İstavrini bint-i Hacı Yanaci v. Zorzi	Lefkoşa Ayasava Mh.	(Ev hanımı?)	3.778 k	Amerikan bezi çarşeb	4 adet	17.5 k (70 k)	Yorgan 1 adet 160 k, Çarşeb 1 adet 60 k, Nâmusiye 1 adet 80 k	47/152-1 15Ağustos 1866
Zovitsa bint-i Hacı Yona v. Atam	Lefkoşa Kafesli Mh.	(Ev hanımı?)	2.599 k	Amerikan bezinden çarşeb	3 adet	23.6 k (71 k)	Nâmusiye 1 adet 15.5 k, Müsta'mel seccâde 1 adet 70 k, Müsta'mel yorgan 1 adet 25 k, yün basmasından yorgan yüzü ma astar 1 adet 34 k, İdare çarşeb 2 adet 50 k,	49/24-2 11Temmuz 1868
Restallo bint-i Yasefi	Lefkoşa Tahte'l-kal'a Mah	(Ev hanımı?)	8.337 k	Amelikan bezi çarşeb	1 adet	60 k	Fitilli çarşeb 2 adet, 30 k, Basma fistan 3 adet 20 k, Canfes yorgan 1 adet 180 k, Çiçekli 2 adet 7.5 k, Basma fistan 3 adet 15 k, Alaca fistan 1 adet, fanile 1 adet 25 k, Yünlü canfes fistan 2 adet 25 k, Yeşil canfes fistan 1 adet 40 k, Kıbriskârî canfes fistan 1 adet, Sako 1 adet 40 k,	53/36-2 10 Mart 1880

							Fitilli nâmûsiye 1 adet 20 k,	
--	--	--	--	--	--	--	-------------------------------------	--

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %100’dür.

Yazar 1: Araştırmanın tamamını gerçekleştirmiştir.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.